

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Role OBSE při řešení národnostních a etnických
konfliktů v postsovětském prostoru**

Monika Rýglová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Role OBSE při řešení národnostních a etnických
konfliktů**

Monika Rýglová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedeníh
pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za její cenné rady, připomínky a čas, který mně a mé práci věnovala. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Janě Miklové za jazykové a stylistické korektury textu. Největší poděkování patří mým drahým rodičům a mému příteli Jirkovi. Bez jejich nekonečné lásky, trpělivosti, důvěry a podpory by mé snažení nemělo smysl.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	7
3 ORGANIZACE PRO BEZPEČNOST A SPOLUPRÁCI V EVROPĚ	12
3.1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI - OD KBSE K OBSE	13
3.2 OBSE A ŘEŠENÍ NÁRODNOSTNÍCH A ETNICKÝCH KONFLIKTŮ	19
4 PŘÍPADOVÁ STUDIE GRUZIE	25
4.1 KONFLIKT V JIŽNÍ OSETII	27
4.2 KONFLIKT V ABCHÁZII	39
4.3 HODNOCENÍ ROLE OBSE PŘI ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ V GRUZII	43
5 PŘÍPADOVÁ STUDIE MOLDÁVIE	46
5.1 KONFLIKT V PODNĚSTERÍ	48
5.2 HODNOCENÍ ROLE OBSE PŘI ŘEŠENÍ KONFLIKTU V PODNĚSTERÍ	61
6 PŘÍPADOVÁ STUDIE ARMÉNIE A ÁZERBÁJDŽÁNU	65
6.1 KONFLIKT O NÁHORNÍ KARABACH	68
6.2 HODNOCENÍ ROLE OBSE PŘI ŘEŠENÍ KONFLIKTU O NÁHORNÍ KARABACH	79
7 ZÁVĚR	84
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURA A ZDROJŮ	92
8.1 LITERATURA	92
8.2 INTERNETOVÉ ZDROJE	101
9 RESUMÉ	102
10 PŘÍLOHY	104
10.1 PŘÍLOHA Č. 1: SEZNAM ČLENSKÝCH STÁTŮ OBSE	104
10.2 PŘÍLOHA Č. 2: MAPA JIHOSETINSKÉHO REGIONU	105
10.3 PŘÍLOHA Č. 3: MAPA ABCHAZSKÉHO REGIONU	105
10.4 PŘÍLOHA Č. 4: MAPA PODNĚSTERÍ	106
10.5 PŘÍLOHA Č. 5: GAGAUZSKO	106
10.6 PŘÍLOHA Č. 6: MAPA NÁHORNÍHO KARABACHU	107

Seznam zkratek

CBMs	Confidence-Building Measures (Opatření na budování důvěry)
ERP	Economic Rehabilitation Program (Program ekonomické renovace)
EU	Evropská unie
HCA	Helsinki Citizen's Assembly (Helsinské občanské shromáždění)
HRW	Human Rights Watch (Nevládní organizace zaměřená na ochranu a obhajobu lidských práv)
ICG	International Crisis Group (Nevládní organizace, jejímž cílem je předcházení a řešení konfliktů)
IDIS	Institute for Development and Social Initiatives (Výzkumná vzdělávací organizace)
JCC	Joint Control Commission (Společná kontrolní komise)
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
VKNM	Vysoký komisař pro národnostní menšiny

1 Úvod

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) vznikla 1. 1. 1995 a svou agendou navázala na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). KBSE byla ustanovena v polovině 70. let jako vyvrcholení Helsinského procesu, který probíhal ve formě mnohostranných jednání od roku 1972. Původně představovala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě multilaterální fórum, které usilovalo o posilování vzájemné důvěry a spolupráce mezi dvěma ideologickými bloky, Východem a Západem. Společným cílem všech zúčastněných států bylo zachování mezinárodního míru a bezpečnosti, rozvíjení přátelských vztahů a spolupráce, podpora lidských práv, sociálního a ekonomického pokroku a celková prosperita národů.

Na počátku 90. let došlo v rámci mezinárodního systému k významným změnám, které výrazně ovlivnily činnost, fungování a celkový charakter KBSE. Ukončení půl století trvající bipolární konfrontace, sjednocení Německa, rozpad Sovětského svazu a Jugoslávie, vznik celé řady nových, suverénních států ve východní a jihovýchodní Evropě to vše bylo jasným signálem, že KBSE bude muset přizpůsobit své dosavadní cíle a metody novému geopolitickému prostředí. Jedním z velice důležitých impulsů pro postupnou transformaci KBSE byly závažné etnické a národnostní konflikty, které se rozhořely na počátku 90. let ve východní a jihovýchodní Evropě. Ukázalo se, že tento typ konfliktů se na počátku 90. let stal novou bezpečnostní hrozbou pro udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. V průběhu první poloviny 90. let se tak z původního multilaterálního fóra KBSE stala postupně regionální bezpečnostní organizace s pevnou institucionální strukturou, která dnes sehrává ústřední roli při řešení národnostních a etnických konfliktů na území svých členských států. Jaká je role OBSE při řešení národnostních

a etnických konfliktů v postsovětském prostoru, jakou konkrétní činnost a kroky z hlediska řešení konfliktů podniká a jaké jsou její cíle, bude předmětem této diplomové práce.

Základním předpokladem, ze kterého budeme při psaní diplomové práce vycházet, je skutečnost, že Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě je regionální bezpečnostní organizací. Na základě toho se domníváme, že jedním z hlavních cílů OBSE bude podílet se na udržení regionálního míru a bezpečnosti. V průběhu 90. let vykristalizovala na území členských států OBSE celá řada závažných národnostních a etnických konfliktů, které se staly novou bezpečnostní hrozbou pro mezinárodní mír a bezpečnost. Budeme tedy předpokládat, že Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě se v rámci vlastní členské základny aktivně podílí na řešení tohoto typu konfliktů, které svou povahou ohrožují mír a bezpečnost celého mezinárodního společenství. Zároveň budeme předpokládat, že OBSE má patřičné nástroje a mechanismy k řešení národnostních a etnických konfliktů ve všech jeho fázích. Cílem této diplomové práce bude odpovědět na tyto výzkumné otázky: Jaká je role OBSE při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru? Jakou konkrétní činnost při řešení tohoto typu konfliktů vykonává a jaké kroky podniká? Je OBSE při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru úspěšná/neúspěšná? Jakou roli hraje Ruská federace jako nástupnický stát Sovětského svazu při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru na pozadí členství v OBSE?

Na výzkumné otázky se pokusíme odpovědět prostřednictvím analýzy tří konkrétních případů. Jako zkoumané země byly vybrány Moldávie, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán. Tyto země byly vybrány

z následujících důvodů: (1) všechny tyto státy byly součástí Sovětského svazu a jsou tak součástí postsovětského prostoru; (2) ve všech vybraných zemích byly od počátku 90. let zaznamenány výrazné národnostní a etnické konflikty, a to především v násilné formě; (3) ve všech zvolených případech působí dlouhodobě Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, která usiluje o řešení konfliktů a zmírnění národnostního a etnického napětí prostřednictvím vlastních nástrojů a mechanismů.

Z hlediska metodologického budeme při psaní diplomové práce využívat metodu kvalitativní analýzy. Hlavní část práce bude koncipována jako sada hlubokých případových studií, na základě kterých budeme analyzovat a vyhodnocovat roli Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě při řešení národnostních a etnických konfliktů ve vybraných zemích postsovětského prostoru. Úspěšnost/neúspěšnost budeme zkoumat skrze analýzu její konkrétní činnosti při řešení tohoto typu konfliktů. Analýza jednotlivých případových studií by měla vycházet ze sběru empirických dat a dokumentů, prostřednictvím nichž by mělo dojít k vyvození obecných závěrů.

Diplomová práce bude vyjma úvodu a závěru členěna do pěti kapitol. První kapitola bude teoretická a bude zaměřená na operacionalizaci základních pojmů, se kterými budeme pracovat v následujících kapitolách. Vymezíme si tzv. postsovětský prostor. Budeme definovat etnický a národnostní konflikt a určíme hlavní rozdíl mezi těmito dvěma pojmy. Podrobněji zde vysvětlíme jednotlivé fáze konfliktu a přiřadíme k nim nástroje a mechanismy, které se v každém stadiu konfliktu používají k jeho řešení. Z této kapitoly bude vycházet základní výzkumný rámec diplomové práce.

Ve druhé kapitole představíme Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Budeme se stručně věnovat historickému vývoji její agendy od poloviny 70. let, kdy byla ustanovena Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Zaměříme se především na to, jak se měnily její charakter, cíle, postoje k otázce mezinárodní bezpečnosti a činnost v závislosti na vývoji mezinárodní situace. S ohledem na téma diplomové práce bude podstatná část této kapitoly věnována nástrojům a mechanismům OBSE, které se využívají při řešení národnostních a etnických konfliktů. Stručně vysvětlíme, kdy se téma etnických a národnostních konfliktů dostává do agendy OBSE, kdy vznikají konkrétní nástroje a mechanismy k jejich řešení a co je jejich podstatou. Vzhledem k tomu, že v polovině 90. let došlo k přejmenování KBSE na OBSE, budou oba tyto termíny v celé diplomové práci zaměňovány vždy s ohledem na konkrétní období.

Následující třetí až pátá kapitola budou tvořeny jednotlivými případovými studiemi. Ve třetí kapitole se budeme věnovat konfliktu, který probíhá mezi gruzínskou vládou a separatistickými regiony Jižní Osetií a Abcházií. Ve čtvrté kapitole se zaměříme na situaci v Moldávii a na problém Podněsteří. Pátá kapitola se bude týkat mnohaletého konfliktu mezi Arménií a Ázerbájdžánem o Náhorní Karabach. Ve všech případových studiích se budeme zabývat následujícími oblastmi: (1) stručně nastíníme hlavní příčiny a průběh konfliktu; (2) průběh konfliktu budeme následně zkoumat po jednotlivých fázích, které budou definovány v první kapitole; (3) u každé konkrétní fáze se zaměříme na nástroje a mechanismy, které OBSE použila pro řešení konfliktu; (4) budeme zkoumat, jakou roli sehrála OBSE při řešení národnostních a etnických konfliktů, jaké konkrétní kroky podnikala a zda dosáhla nějakých výsledků; (5) budeme zjišťovat, jak je činnost OBSE při řešení konfliktů hodnocena

zejména ze strany mezinárodních i domácích nevládních organizací a místních médií. V závěru práce zhodnotíme výsledky analýzy a odpovíme na výzkumné otázky.

Je třeba zmínit, že jsme se při psaní diplomové práce mírně odchýlili od původního projektu, podle kterého měla být součástí analýzy také případová studie Ukrajiny. Důvodem k odchýlení od projektu byl široce vymezený výzkumný rámec. V průběhu psaní diplomové práce jsme dospěli k názoru, že k důkladné analýze jednotlivých případů bude zapotřebí daleko většího prostoru. V případě, že bychom usilovali o splnění původního projektu, museli bychom přistoupit k výraznému zveřejnění a vynechání některých podstatných souvislostí u každé z případových studií. To by následně výrazně snížilo vypovídající hodnotu celé práce. Vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce jsme proto dospěli k závěru, že omezíme počet případových studií. Jsme si vědomi toho, že snížením počtu případových studií dojde k jistému zveřejnění závěrů. Zároveň se však domníváme, že kvalitní a hluboká analýza ostatních případů nám umožní dospět k relevantním závěrům a z hlediska široce vymezeného výzkumného rámce bude mít podstatně větší vypovídající hodnotu.

Téma, které jsme si vybrali pro vypracování diplomové práce, není v českém prostředí důkladněji zpracované. Existuje několik publikací (Tesař, Vaďura, Barša), které se věnují problematice etnických a národnostních konfliktů. Tito autoři se však zaměřují hlavně na teoretické rozbor. Problematice národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru se věnuje například Tomáš Šmíd. Tento autor se soustředí převážně na historii těchto konfliktů nikoliv na roli a činnost OBSE při jejich řešení. Z toho důvodu budeme vycházet především

z anglicky psaných monografií a článků, české zdroje budeme využívat pouze okrajově. Česká literatura bude z větší části využita v první kapitole při vymezení základních pojmů. V jednotlivých případových studiích ji využijeme pouze výjimečně, a to k doplnění některých informací.

Studie by měla vycházet ze sběru empirických dat a dokumentů. Primárně se zaměříme především na oficiální dokumenty OBSE, na policy dokumenty konkrétních států, hodnocení mezinárodních a domácích nevládních organizací a analýzy tisku. Jako sekundární zdroje budeme využívat odborné publikace, články a stati, které se věnují národnostním a etnickým konfliktům v postsovětském prostoru, řešení konfliktů v mezinárodních vztazích a Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.

U jednotlivých případových studií se objem a kvalita informací nijak výrazně nelišily. U případové studie Moldávie jsme zaznamenali, že konfliktu v Podněsteří je věnováno o trochu méně pozornosti, než je tomu v případě Náhorního Karabachu a Gruzie. Všem případům se široce věnují především anglicky psané odborné články a stati, ze kterých jsme vycházeli. Za velice užitečné pokládáme publikace a články Svante E. Cornella. Tento autor se dlouhodobě a důkladně věnuje jižnímu Kavkazu, a to hned z několika perspektiv. Jeho práce jsme proto využili jak v případové studii Gruzie, tak také v případové studii Náhorního Karabachu.

2 Vymezení základních pojmů

Jak jsme již naznačili v úvodu, budeme se v této kapitole věnovat operacionalizaci základních pojmů, se kterými budeme v průběhu psaní diplomové práce pracovat. Vymezíme si také období, ve kterém budeme zkoumat roli OBSE při řešení národnostních a etnických konfliktů.

Jak vyplývá z názvu diplomové práce, náš výzkum se zaměří na země postsovětského prostoru. Postsovětský prostor odkazuje na teritorium, na kterém se v minulosti rozkládal Sovětský svaz (SSSR). SSSR byl federativní stát složený z patnácti svazových republik. Těmi byly Litva, Lotyšsko, Estonsko, Bělorusko, Ukrajina, Moldávie, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán, Ruská federace, Kazachstán, Turkmenistán, Tádžikistán, Uzbekistán a Kyrgyzstán. Po rozpadu Sovětského svazu se ze všech svazových republik staly suverénní státy. Postsovětský prostor tedy chápeme jako území, které zaujímal tehdejší Sovětský svaz a které je dnes tvořeno patnácti nezávislými zeměmi. Jak už jsme zmínili, nezávislými se bývalé svazové republiky SSSR stávají až po jeho rozpadu, tj. k 1. 1. 1992. Na základě této skutečnosti si vymezíme i zkoumané období. Roli OBSE při řešení etnických a národnostních konfliktů ve vybraných zemích postsovětského prostoru budeme zkoumat od rozpadu Sovětského svazu až do současnosti.

V názvu i celém obsahu práce se objevují dva klíčové pojmy: etnický a národnostní konflikt. Přestože jsou tyto dva pojmy v mezinárodních vztazích často používány, je poměrně složité najít a určit jejich přesnou definici. Není neobvyklé, že spousta autorů tyto dva termíny používá jako synonymum. Dříve než se dostaneme k samotné definici etnického konfliktu, pozastavme se nad termínem etnická skupina a národnostní skupina. Pod pojmem etnická skupina se rozumí kulturně definovaná

skupina, která je podle Hutchinsona charakterizovaná následujícími znaky: (1) nese společné jméno nebo označení; (2) členové etnické skupiny sdílejí představu o společném původu a historické vazbě k danému území; (3) odkazují na společnou historii, která zahrnuje vzpomínky na hrdiny, události a významné osobnosti; (4) mají společnou kulturu (jazyk, náboženství, tradice, zvyky); (5) jsou vázány na rodnou zemi; (6) sdílejí pocit solidarity uvnitř vlastní skupiny (Hutchinson 1996: 6-7). V rámci politického celku usilují etnické skupiny o „*zajištění občanských práv, rovného statusu a příležitostí, zvýšení blahobytu a ochranu vlastní kultury*“ (Barša 1999: 79). Jejich požadavky jsou směřovány k zajištění individuálních práv svých příslušníků. Jejich cílem není oddělit se od širšího politického celku, ale individuální občanské začlenění do něj. Naproti tomu národnostní skupiny se snaží o dosažení širších skupinových požadavků. Jejich cílem je dosáhnout kontroly nad veřejným vzděláním, různými oblastmi sociálního života, politickým systémem nebo přinejmenším jeho teritoriálně-administrativní části. Popřípadě přímo artikulují své nároky na oddělení od širšího politického celku a získání nezávislosti (Barša 1999: 79). Pokud bychom zhodnotili výše zmíněné rozdíly mezi etnickou a národnostní skupinou, vidíme, že se liší především v požadavcích, které mají v rámci politického celku. Dalo by se tudíž říct, že jsou to „*dva na sebe navazující stupně v procesu emancipace menšiny v rámci širšího politického celku*“ (Vaďura 2007: 20).

Jednou ze základních charakteristik etnického (popř. národnostního) konfliktu je účast etnické (popř. národnostně) odlišných skupin. Obecně bychom tedy mohly etnický (popř. národnostní) konflikt definovat jako *konflikt, ve kterém alespoň jedna strana vnímá konflikt skrze etnické (popř. národnostní) citění*. Dalo by se také říct, že *určitá etnická (popř. národnostní) skupina subjektivně vnímá svou etnickou (popř. národnostní)*

identitu a druhé skupině připisuje identitu odlišnou (Tesař 2007: 37). Pro naše účely bychom mohli etnický (popř. národnostní) konflikt definovat jako „*politický či sociální konflikt, jenž zahrnuje jednu nebo více stran, které jsou identifikovány některými znaky etnické (popř. národnostní) identity*“ a které usilují o naplnění vlastních širších požadavků v rámci politického celku (Gilley 2004: 1155).

Diplomová práce se bude zabývat především vnitrostátními konflikty, které jsou definovány jako konflikty odehrávající se uvnitř státu mezi vládou a nevládní stranou (v našem případě etnickou či národnostní skupinou) a do kterých nezasahuje žádná další země. Pokud se do vnitrostátního konfliktu zapojí jiná země, která podporuje jednu ze stran konfliktu a aktivně se do konfliktu zapojuje, hovoříme o tzv. zmezinárodněném vnitrostátním konfliktu (Gleditsch, Strand, Wilhelmsen 2003: 10). Příkladem tohoto typu konfliktu je válka mezi Ruskou federací a Gruzii o Jižní Osetii v roce 2008 nebo spor mezi Arménií a Ázerbájdžánem v případě Náhorního Karabachu.

Pokud chceme zkoumat roli OBSE při řešení národnostních a etnických konfliktů, bude nutné vymezit si jednotlivá stadia či stupně intenzity konfliktu. U každého typu konfliktu můžeme rozlišit stupně intenzity. Na základě toho, v jaké konkrétní fázi se konflikt nachází, se následně určují nástroje pro jeho řešení. V rámci diplomové práce budeme rozlišovat tyto stupně intenzity konfliktu: (1) latentní konflikt; (2) manifestaci konfliktu; (3) eskalaci konfliktu; (4) mrtvý bod konfliktu; (5) deeskalaci konfliktu; (6) řešení konfliktu; (7) postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru).

Latentní fázi konfliktu bychom mohli charakterizovat jako situaci, kdy si jednotlivé strany konfliktu uvědomují, že jejich zájmy nejsou slučitelné. Spor však zatím nedosahuje takové míry, která by přinutila

někoho ze zainteresovaných aktérů k rozhodnému jednání. V latentní fázi může být konflikt zakonzervován také z důvodu nedostatečné síly vystoupit proti druhé straně konfliktu. Při této fázi konfliktu se jako nástroj řešení využívá zejména podpora spolupráce, preventivní mnohoúrovňová diplomacie a dlouhodobé postupy směřující k budování trvalého míru. Základním cílem těchto nástrojů je, aby se konflikt nedostal do další fáze, tj. manifestace (Waisová 2011: 58).

Na latentní fázi konfliktu navazuje stadium manifestace konfliktu. V této fázi dochází k tomu, že jednotlivé strany konfliktu již veřejně deklarují, že jejich zájmy jsou neslučitelné a že jsou ochotné aktivně hájit vlastní zájmy na úkor druhé strany. Typickým projevem této fáze konfliktu je slovní nátlak či uvalení ekonomických sankcí (Conflict Barometer 2007: nestránkováno). Pokud se konflikt dostane do této fáze, využívá se jako nástroj řešení preventivní diplomacie.

Třetí fázi konfliktu je eskalace. V tomto stadiu už se začínají objevovat násilné incidenty (Conflict Barometer 2007: nestránkováno). Obě strany konfliktu se snaží prosadit své maximální požadavky a spor je vnímám jako hra s nulovým součtem (co získám já, ztratí můj protivník). Eskalaci můžeme rozdělit na čtyři další fáze: (1) první fáze je diskuze, ve které je možné pozorovat nepřátelské chování obou stran konfliktu, avšak vzájemná komunikace není přerušena. V tomto stadiu eskalace konfliktu se využívá jako nástroj řešení především vyjednávání a smírčí řízení. (2) Druhá fáze eskalace se nazývá polarizace a charakteristickým znakem tohoto stadia je ztráta vzájemné důvěry a respektu mezi stranami konfliktu. Jako nástroj řešení se zde využívá mediace, konzultace a soudní řízení. (3) Ve třetí fázi eskalace dochází k naprostému omezení komunikace, mobilizaci ozbrojených sil a jednotlivé strany konfliktu jsou připravené

vstoupit do války. Při této fázi konfliktu je nástrojem řešení konzultace, arbitráž, sankce, embarga, krizová diplomacie a nátlak. (4) Poslední fáze se označuje jako destrukce a dochází při ní k násilným ozbrojeným střetům s cílem porazit druhou stranu. Jako nástroj řešení se zde využívá peacekeeping (urdžení míru) či peaceenforcement (vynucení míru) (Waisová 2011: 58-62).

Ve chvíli, kdy se obě strany konfliktu dostanou do situace, ve které ani jedna ze stran není schopna porazit svého protivníka a docílit vítězství, hovoříme o tzv. mrtvém bodě. Obě strany se tak ocitají v patové situaci, jež je velice příznivá pro řešení konfliktu. Konflikt se následně dostává do stadia deescalace, pro kterou je charakteristické oslabení intenzity konfliktu, opětovné navázání komunikace, výměna pravdivých informací a hledání přijatelného řešení pro obě strany konfliktu. Řešení konfliktu nastává ve chvíli, kdy obě strany překonají neslučitelnost svých zájmů (Waisová 2011: 63-64).

Poslední fáze konfliktu se nazývá postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru). Podstatou této fáze je obnovení vzájemných vztahů a vybudování stabilního míru. Pokud se jednalo o vnitrostátní konflikt, je velice důležité, aby došlo k obnově institucí státu, politického systému, infrastruktury, občanské společnosti a ekonomické sféry. Proces budování míru je velice dlouhým a důležitým stadiem. V případě, že nebude tato fáze pečlivě provedena, může záhy dojít k obnovení násilného konfliktu (Waisová 2011: 70).

3 Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) patří v současné době k největším regionálním bezpečnostním organizacím systému kolektivní bezpečnosti.¹ Členská základna je tvořena 57 nezávislými suverénními státy z Evropy, střední Asie a Severní Ameriky.² Kořeny činnosti OBSE můžeme hledat již v období tzv. bipolární konfrontace, tedy v době ideologického soupeření mezi dvěma bloky, komunistickým Východem a liberálně-demokratickým Západem.³

Již v polovině 70. let byla na základě Helsinského závěrečného aktu ustanovena Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). KBSE představovala multilaterální fórum pro prosazování základních principů v oblasti lidských práv, posilování důvěry a spolupráce mezi Západem a Východem. Na počátku 90. let došlo v rámci mezinárodního systému k významným změnám. Sjednocení Německa, rozpad Sovětského svazu a Jugoslávie, vznik mnoha nových suverénních států ve východní a jihovýchodní Evropě a ukončení bipolární konfrontace byly jasným signálem pro postupnou transformaci KBSE. KBSE musela přizpůsobit své dosavadní metody a cíle novému mezinárodnímu prostředí, v rámci něhož vykrystalizovala na počátku 90. let celá řada závažných etnických a národnostních konfliktů. Všechny tyto skutečnosti přispěly k tomu, že se z KBSE stala v polovině 90. let organizace s pevnou institucionální strukturou, která dnes nese název Organizace pro bezpečnost a spolupráci

¹ Systém kolektivní bezpečnosti je založen na principu, že zúčastněné státy budou řešit vzájemné konflikty a spory mírovými prostředky, tj. bez použití síly. Pokud by nastala situace, že některý ze zúčastněných států tento princip nedodrží, může být proti němu podniknuta společná odvetná akce ze strany ostatních členů (Waisová 2003: 78).

² Viz příloha č. 1 seznam členských států OBSE.

³ Rádi bychom upozornili, že do pomyslného západního bloku řadíme také Portugalsko a Španělsko. Ty však mezi liberálně-demokratické státy řadit do poloviny 70. let nemůžeme. Liberálně-demokratický systém se zde formuje až po pádu autoritářských režimů Salazara a Franca ve druhé polovině 70. let.

v Evropě. Podívejme se nyní, jak se organizace vyvíjela a jak se postupně měnily cíle, nástroje a metody od podepsání Helsinského závěrečného aktu až do současnosti.

3.1 Historické souvislosti - od KBSE k OBSE

Už od konce 60. let můžeme ve vztazích mezi Východem a Západem pozorovat určité oteplení a uvolnění napětí, které se označuje jako politika détente. Sovětský svaz a Spojené státy americké navázaly diplomatické vztahy a započaly bilaterální rozhovory týkající se vojenských a bezpečnostních otázek. Byla to také výrazná změna v západoněmecké politice po nástupu Williho Brandta a francouzská protiamerická politika, které přispěly k uvolnění napětí mezi Východem a Západem. Politika détente je tedy výsledkem širších mezinárodně-politických změn. Atmosféra v mezinárodních vztazích počátkem 70. let byla příznivě nakloněna rozvoji širší multilaterální spolupráce. V květnu 1972 tak započaly mnohostranné rozhovory mezi diplomatickými představiteli vlád, které následně vedly ke konání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (Janků, Janků 2010: 135-136).

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě měla tři základní fáze. První fáze jednání se uskutečnila ve dnech 3. – 7. července 1973 v Helsinkách. Tuto etapu můžeme charakterizovat jako oficiální začátek Konference. Sešlo se zde 35 ministrů zahraničních věcí s cílem zahájit širší spolupráci zejména v oblasti bezpečnosti.⁴ Druhá fáze se uskutečnila v Ženevě v období 18. září 1973 – 21. července 1975 a byla klíčovou etapou jednání. Tato jednání probíhala na úrovni expertních skupin, které byly tvořeny předními diplomaty a odborníky a které pracovaly na

⁴ OSCE: First stage of the CSCE, Helsinki. Dostupné na: <http://www.osce.org/who/timeline/1970s/02>, 23. 1. 2013.

vytvoření dokumentu o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, jenž by byl přijatelný pro všechny zúčastněné strany.⁵ Jednání vyvrcholila v Helsinkách ve dnech 30. července – 1. srpna 1975 za účasti 35 vrcholných představitelů zúčastněných států. Na slavnostním zasedání byla podepsána konečná podoba Helsinského závěrečného aktu.⁶

Je nutné zdůraznit, že Helsinský závěrečný akt nelze charakterizovat jako právně závaznou smlouvu ve smyslu mezinárodního práva veřejného. Je to dokument, který bychom mohli definovat jako „*morálně a politicky závazný kodex jednání, jenž vznikl na základě konsenzu*“ (Janků, Janků 2010: 136). Zúčastněné státy se svým podpisem zavázaly, že jejich společným cílem je zachování mezinárodního míru a bezpečnosti; rozvíjení přátelských vztahů a spolupráce; podpora lidských práv, sociálního a ekonomického pokroku a celková prosperita národů. Hlavní oblasti a formy spolupráce byly definovány v Helsinském závěrečném aktu v rámci tzv. tří košů: První koš zahrnoval otázky týkající se bezpečnosti v Evropě. Zde byly nejdůležitějšími oblastmi spolupráce mírového řešení sporů, posilování vzájemné důvěry mezi zúčastněnými státy a také otázka odzbrojení. Druhý koš byl zaměřen na oblast ekonomie, vědy a techniky a životního prostředí. Zde byl hlavní důraz kladen na postupné odstraňování nejrůznějších limitů v oblasti obchodu, průmyslové spolupráce a výměny technologií. Třetí koš definoval spolupráci především v humanitární oblasti. Hlavním cílem zde bylo zaměřit se na oblast lidských práv a svobod, a dále také na oblast kultury a vzdělání (CSCE 1975: 3-56).

⁵ OSCE: Second stage of the CSCE, Geneva. Dostupné na: <http://www.osce.org/who/timeline/1970s/03>, 23. 1. 2013.

⁶ OSCE: Signing of the Helsinki Final Act. Dostupné na: <http://www.osce.org/who/timeline/1970s/04>, 23. 1. 2013.

Význam Helsinského závěrečného aktu netkvěl pouze ve skutečnosti, že stanovil tři základní sféry budoucí spolupráce. Prostřednictvím tzv. Helsinského desatera do značné míry upravil také vztahy mezi zúčastněnými státy. Těchto deset zásad vycházelo především z prosazování, respektování a uznání vzájemné rovnosti a práv vyplývajících ze suverenity, rovnosti a sebeurčení národů, nedotknutelnosti hranic, územní nedotknutelnosti států, nevměšování se do vnitřních záležitostí států, dodržování lidských práv a svobod, spolupráce mezi státy, naplňování závazků mezinárodního práva. Státy se také vzdaly hrozby silou a zavázaly se k mírovému řešení sporů.⁷ Pro Sovětský svaz byl dokument významný zejména proto, že v něm SSSR spatřoval záruku územního i politického status quo daného výsledkem druhé světové války. Západní státy v něm viděly především možnost kontrolovat lidsko-právní rozměr mezinárodních vztahů hlavně s důrazem na východní Evropu. Zúčastněnými státy byly také neutrální státy. Jejich primárním cílem bylo zmírnit napětí mezi oběma ideologickými bloky, které rozdělovaly Evropu. Neutrální státy chápaly podpis Helsinského závěrečného aktu jako určitý program změny, jenž nastal ve vztazích mezi Východem a Západem (Davy 2009: 1-2).

Kromě výše zmíněných forem a okruhů spolupráce byla součástí Helsinského závěrečného aktu také kapitola, která obsahovala zmínku o dalším pokračování Konference. Spolupráce a jednání se nadále měla uskutečňovat na unilaterální, bilaterální a multilaterální úrovni. V rámci této kapitoly bylo stanoveno, že další společné setkání se uskuteční v Bělehradě v roce 1977 (CSCE 1975: 57-58). Od podepsání Helsinského závěrečného aktu do roku 1989 se uskutečnila tři tzv. *follow-up* setkání:

⁷ OSCE: Signing of the Helsinki Final Act. Dostupné na: <http://www.osce.org/who/timeline/1970s/04>, 24. 1. 2013.

v Bělehradu od 4. října 1977 do 9. března 1978; v Madridu od 11. listopadu 1980 do 9. září 1983 a ve Vídni od 4. listopadu 1986 do 19. ledna 1989. Pokud bychom měli všeobecně shrnout klíčová témata, o kterých se na všech setkání diskutovalo, byla to především otázka lidských práv a otázka vojenské bezpečnosti. Hlavním cílem účastníků bylo posílit vzájemnou důvěru v oblasti vojenské bezpečnosti. Důraz byl kladen na nutnost odzbrojení, které bylo pokládáno za klíčové pro pokrok v posilování důvěry a spolupráce a také pro naplnění závazku, že se státy zdrží hrozby či dokonce použití síly ve vzájemných vztazích. Západní státy apelovaly na nutnost dodržovat a posilovat záruky v oblasti lidských práv. Všechna setkání nakonec definovala, jaká bude další podoba spolupráce a jakým směrem se budou ubírat budoucí společné aktivity.⁸

Jak si můžeme povšimnout, zúčastněné státy se zabývaly hlavně vojenskou a částečně také lidsko-právní tematikou. Oblast ekonomická, která byla definována v rámci tzv. druhého koše Helsinského závěrečného aktu, byla v průběhu bipolárního soupeření pouze okrajovou záležitostí. Je nutné zdůraznit, že během období bipolární konfrontace probíhala spolupráce mezi zúčastněnými státy v rámci KBSE formou společných setkání a vyjednávání. Vrcholní politici a profesionální diplomaté se scházeli na nejrůznějších diskusních fórech, schůzkách expertů, specializovaných seminářích a konferencích. KBSE neměla žádnou institucionální strukturu, byla pouze multilaterálním vyjednávacím fórem.

Na počátku 90. let došlo k zásadním změnám v mezinárodním systému. Ukončení bezmála půl století trvající bipolární konfrontace, sjednocení Německa, rozpad Sovětského svazu a Jugoslávie, vznik velkého množství nových nezávislých států ve východní a jihovýchodní Evropě

⁸ OSCE: The 1980s. Dostupné na: <http://www.osce.org/who/timeline/1980s>, 24. 1. 2013.

a s tím spojené rozhoření celé řady etnických a národnostních konfliktů bylo jasným signálem, že dosavadní nastavení vztahů mezi zúčastněnými státy KBSE je nutné transformovat v závislosti na měnící se mezinárodní a geopolitické situaci. Vrcholní političtí představitelé si plně uvědomovali, že nové mezinárodní uspořádání přinese nové výzvy, kterým bude muset KBSE čelit. Postupně se také ukázalo, že dosavadní nastavení KBSE jako multilaterálního fóra již nebude pro bezpečnost a spolupráci v Evropě dostačující a bude nutné zahájit proces institucionalizace.

První oficiální kroky k transformaci a institucionalizaci KBSE byly učiněny na summitu v Paříži, který se konal 19. – 21. listopadu 1990. Účastnilo se ho 34 států,⁹ které v závěru summitu podepsaly tzv. Pařížskou chartu pro novou Evropu. V rámci Pařížské charty se zúčastněné státy přihlásily k základním hodnotám KBSE (lidským právům, zastupitelské a pluralitní demokracii, právnímu státu, hospodářské svobodě, sociální spravedlnosti a péči o životní prostředí). Pařížská charta také definovala seznam aktivit v několika oblastech bezpečnosti a nastínila budoucí směřování KBSE. Zároveň byla ustanovena první významná instituce, a to Rada ministrů zahraničních věcí, která se stala hlavním fórem pro pravidelné politické konzultace. Pařížská charta založila i další významné poradní orgány a specializované instituce jako například Sekretariát v Praze, Úřad pro svobodné volby ve Varšavě či Centrum pro předcházení konfliktů ve Vídni (CSCE 1990: 3-23).

Počáteční optimismus z rozpadu východního bloku netrval příliš dlouho. Ukázalo se, že pád komunismu a ustanovení demokracie v nově vzniklých státech ve východní a jihovýchodní Evropě nepřinesly mír, ale velice závažné etnické a národnostní konflikty v regionu členských zemí

⁹ Zúčastněných států KBSE bylo zpočátku 35. 3. října 1990 však došlo ke sjednocení Německa, což způsobilo, že se následného Pařížského summitu účastnilo 34 států.

KBSE. V souvislosti s rozpadem Sovětského svazu, Jugoslávie a Československa se také značně rozšířila a diferencovala členská základna KBSE. Důležitá byla také skutečnost, že se v roce 1991 rozpadla organizace Varšavského paktu. Těmto skutečnostem bylo nutné přizpůsobit další mechanismus fungování a činnosti KBSE. Dne 9. – 10. července 1992 se proto konalo setkání v Helsinkách, kde byl přijat rozsáhlý dokument, jenž reagoval na nové aktuální výzvy z hlediska evropské bezpečnosti. V rámci Helsinského dokumentu byly vytvořeny nové instituce a struktury, jako například Vysoký komisař pro národnostní menšiny, Fórum pro bezpečnostní spolupráci, Ekonomické fórum. Zároveň bylo zúčastněnými státy deklarováno, že hlavním cílem KBSE bude poskytování včasného varování, zabránění vzniku konfliktů a řešení krizí (CSCE 1992: nestránkováno). Rok 1992 je z hlediska historického vývoje KBSE významný také tím, že v tomto roce bylo rozhodnuto o vyslání prvních dlouhodobých misí, a to do Kosova, Sandjaku a Vojvodiny.¹⁰

To, že byli vrcholní představitelé členských států připraveni dát KBSE nový rozměr a impuls své dosavadní činnosti, bylo završeno na summitu v Budapešti konaném ve dnech 5. – 6. prosince 1994. Zde došlo ke změně názvu z Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě na Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě s účinností od 1. ledna 1995. Zúčastněné státy zároveň deklarovaly, že jsou připraveny budovat „skutečné bezpečnostní partnerství mezi všemi zúčastněnými zeměmi, to i v případě, ať jsou členy jiných bezpečnostních organizací či nikoliv“ (CSCE 1994a: nestránkováno). Podle Budapešťského dokumentu mělo být primárním cílem OBSE vytvořit mechanismy pro včasné varování, zabránění vzniku konfliktů a řešení krizí v regionu OBSE, který se

¹⁰ OSCE: First CSCE field operations deployed. Dostupné na: <http://www.osce.org/who/timeline/1990s/08>, 24. 1. 2013.

rozkládal od Vancouveru až po Vladivostok (CSCE 1994a: nestránkováno). Z KBSE se tak stala mezinárodní organizace s pevnou institucionální strukturou.

V současné době je Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě největší světovou regionální bezpečnostní organizací čítající bezmála šest desítek suverénních států. OBSE plně spolupracuje s Organizací spojených národů (OSN) v otázce udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Na základě toho bychom mohli OBSE definovat jako oblastní dohodu ve smyslu kapitoly VIII Charty OSN. Všechny kroky, které OBSE v rámci své činnosti uskutečňuje, jsou v souladu s rozhodnutím Rady bezpečnosti OSN a ustanoveními Charty OSN. OBSE úzce spolupracuje také s dalšími organizacemi, jež se podílí na bezpečnostní architektuře Evropy. Nejvýznamnějšími partnery OBSE jsou Evropská unie (EU), Severoatlantická aliance (NATO) a Rada Evropy.

3.2 OBSE a řešení národnostních a etnických konfliktů

Po skončení bipolární konfrontace dochází ke změně charakteru konfliktů. V průběhu první poloviny 90. let můžeme pozorovat značný nárůst vnitrostátních konfliktů vycházejících z etnického napětí uvnitř států. Do značné míry je to důsledek Studené války, během níž byla většina těchto konfliktů zmražena. Tuto skutečnost dokládá nejlépe rozpad Sovětského svazu a Jugoslávie na počátku 90. let, který s sebou přinesl etnické napětí a následně ozbrojené konflikty v celé řadě nově vzniklých suverénních států. Po získání nezávislosti se nástupnické státy SSSR a Jugoslávie staly členskými státy KBSE. Ta musela reagovat na novou výzvu v podobě etnických a národnostních konfliktů, které ohrožovaly bezpečnost v regionu KBSE.

Do agendy KBSE se etnické a národnostní konflikty dostávají až na počátku 90. let. Do té doby se KBSE touto otázkou vůbec nezabývala, jelikož národnostní a etnické konflikty byly interpretovány jako vnitřní záležitost jednotlivých států. Během období bipolární konfrontace bylo pro státy východního bloku jen stěží představitelné, aby se někdo podílel na řešení jejich vnitropolitických problémů. Jakýkoliv zásah by byl označen za vměšování se do vnitřních záležitostí daného státu a porušení zásad vycházejících z Helsinského závěrečného aktu. Zároveň je nutné poznamenat, že centrální vláda Sovětského svazu a Jugoslávie velice úspěšně potlačovaly jakékoliv etnické napětí ve svých svazových republikách. Když se následně po rozpadu SSSR a Jugoslávie objevil problém etnických a národnostních konfliktů, chyběly KBSE účinné nástroje a mechanismy k jejich řešení. Byl to také jeden ze zásadních podnětů k transformaci KBSE a postupnému vytvoření operativních nástrojů a mechanismů pro prevenci a řešení etnických a národnostních konfliktů.

V tomto směru je v rámci KBSE klíčový rok 1992. Jak již bylo zmíněno výše, v roce 1992 se konalo setkání v Helsinkách, kde došlo k vytvoření instituce vysokého komisaře pro národnostní menšiny (VKNM). V tomto roce bylo zároveň rozhodnuto o vyslání prvních dlouhodobých misí do konfliktem zasažených oblastí. VKNM a dlouhodobé mise jsou v současné době hlavním nástrojem pro prevenci a řešení etnických a národnostních konfliktů.¹¹ Podívejme se nyní ve stručnosti, co je podstatou obou nástrojů.

Instituci a mandát vysokého komisaře pro národnostní menšiny definuje Helsinský dokument jako „*nástroj prevence konfliktů v co*

¹¹ OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe. Dostupné na: <http://www.osce.org>, 6. 2. 2013.

nejranější fázi“ (CSCE 1992: nestránkováno). Jeho hlavní funkcí by měla být včasná identifikace a následné úsilí o vyřešení etnického napětí, které by mohlo přerůst v ozbrojený konflikt a ohrozit tak bezpečnost, stabilitu a přátelské vztahy mezi členskými státy OBSE. Je nutné zdůraznit, že úkolem VKNM není řešit násilné otevřené konflikty. Jeho činnost je zaměřena především na ranou fázi konfliktu. V té usiluje o nalezení vhodného řešení sporných otázek většinou mezi národnostní či etnickou skupinou a státními strukturami. Hlavním cílem je, aby dále nedocházelo ke stupňování napětí, které by mohlo přerůst v násilný konflikt.¹² Na základě této skutečnosti je jeho primárním posláním působit jako určitý mechanismus včasného varování, popřípadě přijmout včasná opatření v co nejranější fázi konfliktu. Zároveň je povinností VKNM informovat zúčastněné státy OBSE o situaci, kdy konflikt přerůstá do násilné fáze. Při urovnávání konfliktu se zaměřuje především na hlavní příčiny etnického napětí a na sporné otázky mezi jednotlivými stranami. Snaží se zprostředkovat jednání mezi aktéry konfliktu, prohlubovat vzájemnou důvěru, spolupráci, a dialog a nalézt kompromis přijatelný pro všechny zúčastněné. Stejně pro všechny aktivity VKNM je, aby byl nestranný, nezávislý a důvěryhodný.¹³ Úspěch či neúspěch jeho působení při prevenci a řešení etnických a národnostních konfliktů je do značné míry závislý na postoji všech zúčastněných stran sporu. Je také nutné poznamenat, že řešení tohoto typu konfliktů vyžaduje vždy dlouhodobý a komplexní přístup.

Dalším nástrojem k prevenci a řešení etnických a národnostních konfliktů jsou dlouhodobé mise. K vytvoření tohoto typu nástroje v rámci

¹² OSCE: High Commissioner on National Minorities. Dostupné na: <http://www.osce.org/hcnm/43199>, 6. 2. 2013.

¹³ OSCE: High Commissioner on National Minorities. Dostupné na: <http://www.osce.org/hcnm/43201>, 6. 2. 2013.

KBSE došlo již v roce 1992, a to v souvislosti s rozpadem SSSR a krizí v Jugoslávii. Dlouhodobé mise bychom mohli charakterizovat jako specifický nástroj pro aktivní prevenci a monitoring, jenž probíhá přímo v konfliktní oblasti. Dlouhodobé mise se podobně jako VKNM nepodílejí na řešení otevřeného konfliktu. Jejich cílem je předcházet násilné eskalaci konfliktu, popřípadě se podílet na urovnání konfliktu ve fázi deeskalace. Mise splňují kapitolu VI Charty OSN.¹⁴ O vyslání dlouhodobé mise rozhoduje Stálá rada, která se schází každý týden ve Vídni. Zároveň je také nutný souhlas hostitelského státu. Činnost dlouhodobých misí není soustředěna pouze na urovnávání etnických a národnostních konfliktů. Zahrnuje také monitoring politického, ekonomického a sociálního vývoje, podporu rozvíjení demokratických institucí a prosazování lidských práv (Siegl 2001: 37-38).

V případě řešení etnických a národnostních konfliktů z hlediska OBSE je nutné zmínit ještě specifický mechanismus, který OBSE při své činnosti využívá. Jedná se o Confidence-Building Measures (CBMs) neboli opatření na budování důvěry. CBMs je mechanismus, který se objevil již při vzniku KBSE a je také součástí Helsinského závěrečného aktu. Vzhledem k nastavení mezinárodních vztahů v souvislosti s bipolární konfrontací měla opatření na budování důvěry do počátku 90. let především vojenský rozměr, zahrnující taková opatření jako výměnu vojenských informací, pravidelní dialog o plánování obrany a hodnotící návštěvy a kontroly (OSCE 2012a: 12-13).

Po skončení Studené války se objevuje nový fenomén v podobě národnostních a etnických konfliktů, který vyžaduje komplexnější postup. Ten zahrnuje především nevojenská opatření na budování důvěry, která

¹⁴ Kapitola VI Charty OSN se týká pokojného řešení sporů (UN 1945: nestránkováno).

bychom mohli definovat jako „akce nebo postupy prováděné ve všech fázích konfliktního cyklu“ (OSCE 2012a: 9). Hlavním cílem CBMs je zvýšit transparentnost a důvěru mezi konfliktními stranami a zabránit vyhocení vzájemného sporu do násilného konfliktu. Nevojenská CBMs se soustředí především na oblast politickou (rovnoměrné rozdělení politické moci, decentralizace, volební reforma, demokratizační procesy), ekonomickou (vzájemná ekonomická spolupráce a obchodní styky), environmentální (společné aktivity při přírodních katastrofách, společné sdílení vodních zdrojů, lesů a dalších přírodních zdrojů), sociální (společné vzdělávací projekty vedoucí k vzájemnému poznání a respektování odlišných kultur a náboženství, akademické konference, interakce mezi občanskými společnostmi) a kulturní (odstranění represivního jazykového zákona, respektování odlišných kulturních zvyklostí) (OSCE 2012a: 9-10). Mechanismus CBMs je dnes nedílnou součástí předcházení a řešení národnostních a etnických konfliktů v rámci činnosti OBSE.

Pokud bychom měli shrnout předchozí odstavce, docházíme k závěru, že OBSE je v současné době nepostradatelnou složkou bezpečnostní struktury Evropy. Původně vznikla jako multilaterální fórum, které mělo představovat určitý symbol oteplení vztahů mezi Východem a Západem. Ve své činnosti se KBSE zaměřila hlavně na vojenskou dimenzi bezpečnosti. V období bipolární konfrontace bylo stěžejním tématem odzbrojení, které bylo pokládáno za klíčové pro pokrok v posilování důvěry a spolupráce a také pro naplnění závazku, že se státy zdrží hrozby či dokonce použití síly ve vzájemných vztazích. Vlivem změn, které se na počátku 90. let uskutečnily v mezinárodním systému, došlo postupně k rozsáhlé transformaci KBSE na mezinárodní organizaci s jasně vymezenými cíli, strukturou a mechanismy. Díky systému nástrojů a mechanismů je současná OBSE oproti původní KBSE schopna reagovat

a aktivně se podílet na řešení národnostních a etnických konfliktů ve všech jeho fázích. Zároveň se dnes oproti KBSE soustředí hlavně na lidsko-právní a ekonomicko-environmentální dimenzi bezpečnosti, tedy na nevojenskou oblast bezpečnosti, jež je vnímána jako základní kámen pro udržení míru a bezpečnosti v prostoru OBSE.

4 Případová studie Gruzie

Gruzie je jednou z patnácti bývalých sovětských republik. Nachází se v západní části kavkazského regionu a spolu s Arménií a Ázerbájdžánem ji řadíme mezi tzv. zakavkazské republiky. Historie Gruzie je neodmyslitelně spjata s ruským impériem. Po mnoho desetiletí byla součástí carského Ruska. Nezávislost, kterou získala po 1. světové válce, nevydržela příliš dlouho. Od roku 1922 byla Gruzie součástí Sovětského svazu. Nezávislost opětovně nabyla až po rozpadu SSSR a suverénním státem se oficiálně stala k 1. 1. 1992. Skutečnost, že Gruzie byla dlouhá desetiletí součástí ruského impéria a později Sovětského svazu, má významný dopad na současnou situaci uvnitř země. Jedním z nejviditelnějších pozůstatků, se kterým se dnešní Gruzínská republika velice složitě vyrovnává, je carská a následně sovětská národnostní politika. Právě zde můžeme hledat zárodky národnostního konfliktu mezi Gruzii a dvěma separatistickými regiony: Jižní Osetií a Abcházíí, který vykrytalizoval po rozpadu SSSR. Podívejme se nyní ve stručnosti, co je příčinou těchto národnostních konfliktů.

Hlavní příčinou konfliktu mezi gruzínskou vládou a separatistickými regiony je odlišné vnímání etnické identity. Dominantní etnickou skupinou v Gruzii jsou Gruzínci.¹⁵ Ti hovoří gruzínštinou, jež patří do skupiny kavkazských jazyků, dále mají specifické kulturní atributy, jako je například vlastní písmo, a vyznávají převážně pravoslavné náboženství. Jižní Osetie, region nacházející se v severovýchodní části Gruzie,¹⁶ obývají z převážné většiny Osetové. Ti nejsou etničtí Gruzínci. Jsou to potomci starých perských kmenů, jejich původní jazyk patří do indoevropské jazykové skupiny (dnes výrazně ovlivněn ostatními jazyky) a vyznávají

¹⁵ Podle posledního sčítání lidu v roce 2002 tvoří Gruzínci 83,8%. Dostupné na Government of Georgia: http://www.government.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193, 10. 3. 2013.

¹⁶ Viz příloha č. 2 mapa jihoosetinského regionu.

z velké části křesťanskou víru a menší část populace také muslimskou víru. Jako písmo používají na rozdíl od Gruzínců azbuku (Baar 2001: 245-246). Abcházie je region ležící v severní části Gruzie.¹⁷ Abcházové jsou zde dominantní etnickou skupinou. Přestože jejich jazyk patří do skupiny kavkazských jazyků stejně jako gruzínština, výrazně se od ní odlišuje. Navíc Abcházové vyznávají islámské náboženství. Abcházové dávají po dlouhá desetiletí najevo, že nemají s etnickými Gruzínci nic společného, byť dlouhou část historie žily oba národy společně (Baar 2001: 240-245). Je nutné zdůraznit, že Osetové i Abcházové jsou v Jižní Osetii a Abcházii výraznou dominantní etnickou skupinou. Měli bychom také připomenout, že v Gruzii existuje ještě jeden region s výraznou etnickou menšinou. Tímto regionem je Adžárie. Zde však nedošlo k rozsáhlému národnostnímu konfliktu, jako tomu bylo v případě Jižní Osetie a Abcházie. Důvodem je skutečnost, že samotní Adžárové definují sami sebe jako etnické Gruzínce, byť mnozí vyznávají islám (Cornell, Starr 2009: 17).

Jak již bylo zmíněno výše, zárodky pozdějšího národnostního konfliktu můžeme hledat už v národnostní politice carského Ruska a Sovětského svazu. Již v dobách ruského impéria můžeme zaznamenat umělé přesouvání a promíchávání obyvatelstva za účelem snižování napětí v daných oblastech. Poté, co se Gruzie stala součástí Sovětského svazu, získaly Jižní Osetie a Abcházie zvláštní autonomní status v rámci Gruzie. Zůstaly však součástí Gruzie, a to i navzdory rozdílům mezi jednotlivými národy i odlišným stanoviskům. To, že sovětské vůdci narýsovali hranice bez zohlednění národnostního rozložení v regionu, dokazuje nejlépe případ Jižní Osetie. Ta byla připojena ke Gruzii i přesto, že byla historicky

¹⁷ Viz příloha č. 3 mapa abchazského regionu.

spojena s Ruskem a více než polovina etnických Osetů žije v Severní Osetii¹⁸ (Cornell, Starr 2009: 13-18).

Z výše uvedených skutečností nám vyplývá, že se skutečně jedná o národnostní konflikty, jak jsme si je definovali v první kapitole. Osetové i Abcházové silně vnímají svou etnickou identitu a Gruzíncům připisují identitu zcela odlišnou, vůči níž se vymezují. Zároveň obě skupiny zdůrazňují historickou vazbu k obývanému území a odlišné kulturní i náboženské atributy. Na základě těchto skutečností usilují o naplnění širších požadavků v rámci Gruzie, což vede ke konfliktu mezi separatistickými regiony a Gruzínskou republikou. Podívejme se nyní, jak se oba konflikty vyvíjely od rozpadu SSSR až do současnosti a jak v jednotlivých fázích konfliktu postupovala OBSE.

4.1 Konflikt v Jižní Osetii

Konflikt mezi regionem Jižní Osetie a centrální vládou v Tbilisi probíhal v latentní fázi už v dobách Sovětského svazu. Jak bylo zmíněno výše, Jižní Osetie získala po připojení Gruzie k SSSR zvláštní autonomní status. Konflikt byl mezi oběma stranami udržován v latentní fázi především vlivem sovětské centrální vlády, která tvrdě potlačovala jakékoliv separatistické tendence v jednotlivých socialistických republikách. Po vyhlášení Gorbačovovy glastnosti a perestrojky v polovině 80. let začaly v Gruzii sílit hlasy volající po obnovení nezávislosti. Gruzie patřila mezi první socialistické republiky Sovětského svazu, které na konci 80. let důrazně artikulovaly svůj nesouhlas s dosavadním režimem a zájem o získání vlastní suverenity. To bylo doprovázeno řadou protestních akcí a na počátku 90. let situace přerostla v boj za nezávislost. Na počátku 90. let

¹⁸ Severní Osetie byla v době Sovětského svazu součástí Ruské sovětské federativní socialistické republiky a dnes je součástí Ruské federace.

můžeme také pozorovat, že se konflikt mezi Jižní Osetií a gruzínskou vládou dostává do další fáze, tj. manifestace konfliktu. Výrazně k tomu přispěla nacionalistická rétorika pozdějšího prezidenta Gamsakhurdia, který od počátku zdůrazňoval, že chce vytvoření Gruzie pro Gruzínce. Situace v zemi přiměla Jižní Osetii k vyhlášení vlastní nezávislosti. Na to reagovala gruzínská strana tím, že zbavila Jižní Osetii autonomního statutu. Tento krok vedl k tomu, že se konflikt dostal do fáze eskalace a v roce 1990 vypukl násilný konflikt mezi Jižní Osetií a Gruzii. Za přispění KBSE dosáhly obě strany v roce 1992 příměří (Cornell, Starr 2009: 15-18). Konflikt se tak postupně dostal do fáze deeskalace a mohlo se začít s hledáním vhodného řešení konfliktu.

KBSE se do řešení konfliktu v Jižní Osetii aktivně zapojila na konci roku 1992. V prosinci 1992 byla na žádost Gruzie vyslána do země dlouhodobá mise KBSE, jejímž prvotním úkolem bylo především zprostředkovat jednání, obnovit důvěru mezi znesvářenými stranami a zaměřit se na dosažení mírového urovnání vzájemných sporů.¹⁹ Tato mise splňovala kapitolu VI Charty OSN. Je nutné připomenout, že dlouhodobé mise vznikly jako nástroj KBSE pro řešení národnostních a etnických konfliktů teprve v roce 1992. V počátcích se proto mise KBSE v Gruzii soustředila pouze na monitoring bezpečnostní situace v zemi a na zprostředkování vyjednávání mezi oběma stranami konfliktu. Neozbrojení členové mise aktivně sledovali vývoj bezpečnostní situace a dodržování příměří přímo v terénu. Zároveň se snažili odhalit jakýkoliv potencionální zdroj napětí, který by mohl vést k opětovné eskalaci konfliktu. O bezpečnostní situaci v zemi pravidelně informovali předsedu KBSE a ostatní členské státy. Důležitou roli hrála KBSE také při zprostředkování

¹⁹ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/43386>, 11. 3. 2013.

vyjednávání mezi Jižní Osetií a Gruzii. Na základě iniciativy KBSE byla vytvořena platforma pro obě strany, což bylo po fázi eskalace obzvláště důležité. Znesvářené strany začaly opět vyjednávat o společných problémech. Do roku 1994 se KBSE v rámci vyjednávání zaměřila na dvě konkrétní oblasti z hlediska vlastní činnosti, která měla přispět k řešení konfliktu.

Za prvé se snažila obnovit důvěru mezi oběma stranami konfliktu, a to právě prostřednictvím mise. Mise KBSE aktivně podporovala spolupráci mezi znesvářenými stranami v praktických záležitostech, jako byly obchod, doprava, výměna zemědělských produktů, repatriace uprchlíků atd. Navázání praktické spolupráce mělo vést k obnovení důvěry a ke zlepšení vzájemných vztahů. V této oblasti zaznamenaly snahy KBSE již po několika týdnech po zprostředkování jednání úspěch. 12. května 1994 bylo podepsáno prohlášení o nutnosti podílet se na řešení společných problémů. Na základě toho bylo například obnoveno autobusové spojení mezi Jižní Osetií a Gruzii. Začalo také docházet k výměně zemědělských produktů. Bohužel tato dohoda nevydržela příliš dlouho. Krátce poté došlo ze strany Jižní Osetie k jejímu vypovězení (Eiff 2008: 36-37). Druhou oblastí, na kterou se KBSE v rámci vyjednávacího procesu zaměřila, bylo vyřešit otázku týkající se statutu Jižní Osetie. Vzhledem ke zcela protichůdným názorům a cílům obou stran bylo velice obtížné vyjednávat o této otázce. V této oblasti nezaznamenala KBSE žádný úspěch (Eiff 2008: 36). Již od počátku svého působení spolupracovala mise KBSE pro Gruzii s tzv. Společnou kontrolní komisí (Joint Control Commission JCC), která začala fungovat v roce 1992 a jejímž cílem bylo hledat a podílet se na řešení gruzínsko-osetinského konfliktu. Jejími členy jsou Ruská federace, Severní Osetie, Jižní Osetie a Gruzie. Spolu s KBSE se podílí na vyjednávání mezi oběma konfliktními stranami (OSCE 2008a: 8-9).

V první polovině 90. let se gruzínsko-osetinský konflikt nacházel ve fázi deeskalace. Role KBSE v tomto období spočívala především v monitoringu bezpečnostní situace. Jejím hlavním úkolem bylo, aby konflikt opět neeskaloval do násilné fáze. Zároveň se KBSE podílela na vyjednávání mezi oběma stranami a snažila se hledat vhodné řešení konfliktu a obnovit důvěru mezi jednotlivými stranami. Jako hlavní nástroj řešení konfliktu zde byla využita mediace, vyjednávání, preventivní diplomacie, aktivní prevence a monitoring ve formě mise KBSE.

Vzhledem k tomu, jak se v první polovině 90. let začala KBSE postupně měnit z multilaterálního fóra na regionální bezpečnostní organizaci, začala se ve druhé polovině 90. let také intenzivněji podílet na řešení gruzínsko-osetinského konfliktu. Tuto skutečnost můžeme zpozorovat již v březnu 1994, kdy byl výrazně rozšířen mandát mise KBSE. Bylo také schváleno otevření stálé kanceláře mise KBSE v Cchinvali, což mělo potvrzovat trvalou přítomnost KBSE v Gruzii (CSCE 1994b: 6).

Pokud bychom měli zhodnotit stav, v němž se nacházel gruzínsko-osetinský konflikt ve druhé polovině 90. let, dalo by se říci, že se jednalo o fázi manifestace konfliktu. Gruzie i Jižní Osetie veřejně deklarovaly, že jejich zájmy jsou neslučitelné. Zejména ze strany separatistického regionu zaznívaly hlasy, že Jižní Osetie bude hájit vlastní zájmy na úkor Gruzie. Přesto se obě strany účastnily společných jednání a snažily se najít kompromis, který by vedl ke konečnému řešení dlouhodobého konfliktu. Musíme zdůraznit, že na vztahy mezi Gruzii a Jižní Osetií měla silný vliv Ruská federace, jež se aktivně zapojovala do vyjednávacího procesu a do značné míry ovlivňovala jeho výsledky (Cornell, Starr 2009: 51). O fázi

manifestace můžeme hovořit až do roku 2003. Zaměřme se nyní na roli OBSE a na nástroje, které v této fázi konfliktu využívala k jeho řešení.

OBSE si ve druhé polovině 90. let zvolila v rámci řešení gruzínsko-osetinského konfliktu ambiciózní cíl. Chtěla vytvořit širší politický rámec k zintenzivnění diskuze mezi všemi zúčastněnými stranami, který by měl vést ke dlouhodobému řešení konfliktu, eliminaci napětí a také k definici statutu Jižní Osetie. Jak zdůraznil tehdejší vedoucí mise v Gruzii Hansjörg Eiff, bylo vyřešení této otázky naprosto zásadní pro další mírotvorný proces v zemi, zejména pak v otázce repatriace 200 tisíc uprchlíků (Eiff 2008: 37). Jako hlavní nástroj využívala OBSE pořádání kulatých stolů, kterých se účastnili zástupci členských států OBSE, zástupci Evropské unie, Gruzie a Jižní Osetie. Na žádost tehdejšího prezidenta Gruzie Ševerdnadzeho vypracovala OBSE konkrétní návrh mírového řešení sporu. Tento návrh odpovídal zásadám Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, které byly definovány již v Helsinském závěrečném aktu. Na základě toho OBSE doporučila, aby vzhledem k principu územní celistvosti zůstala Jižní Osetie součástí Gruzie. Zároveň zohlednila princip práva na sebeurčení národů. Jižní Osetie měla získat rozsáhlou autonomii, jež by zaručovala silné právní i politické postavení. Zároveň měl být ustanoven zvláštní hraniční režim mezi Severní a Jižní Osetií, a to tím způsobem, aby etnikum mohlo sdílet společnou existenci. Tento návrh přijali jak členské státy OBSE²⁰ v čele s Ruskem a USA, tak zástupci EU i představitelé Gruzie. Jednání však ke konečnému výsledku nevedla, jelikož Jižní Osetie toto řešení konfliktu odmítla. Deklarovala však, že je ochotna dále vyjednávat (Eiff 2008: 37-38).

²⁰ Jediný, kdo vznesl námitku vůči tomuto řešení, bylo Turecko. To se obávalo, že by tento návrh mohl vést k vnitřní nestabilitě Gruzie (Eiff 2008: 38).

Kulaté stoly a vyjednávání pořádané OBSE pokračovaly dále po celá devadesátá léta, ale i v dalších letech. Těchto jednání proběhla do roku 2008 celá řada. Není v možnostech této práce podrobně se zabývat každým z těchto jednání. Můžeme však zkonstatovat, že tato jednání nepřinesla za několik let žádný výsledek. Důvodů bylo hned několik. Tím nejdůležitějším bylo, že Jižní Osetie nebyla ochotna přistoupit na kompromis. Dále to byla skutečnost, že hlavní roli ve vyjednávání o řešení konfliktu hrálo Rusko. Rusko je členským státem OBSE a Gruzii zahrnuje do oblasti tzv. blízkého zahraničí.²¹ Již od počátku se tudíž aktivně podílelo na řešení gruzínsko-osetinského konfliktu. Je nutné poznamenat, že velice často využívalo a využívá konflikt v Gruzii k uplatnění vlastních politických, ekonomických a energetických zájmů. To můžeme pozorovat zejména po roce 2000, kdy se vztahy mezi Gruzii a Ruskem výrazně zhoršily vlivem čečenského konfliktu. Vzhledem k tomu, že v OBSE se rozhodnutí přijímají na základě jednomyslnosti, je stanovisko Ruska zásadní při řešení gruzínsko-osetinského konfliktu v rámci OBSE.

Při řešení konfliktu mezi Gruzii a Jižní Osetií ve fázi manifestace se OBSE zaměřila také na praktické záležitosti. Navázala tak na činnost, kterou započala ve fázi deeskalace. Obnovení důvěry bylo důležité nejen v rovině politických vztahů, ale také v rámci obyvatelstva. OBSE proto začala využívat tzv. multitrack diplomacy (mnohoúrovňová diplomacie)²². Vyjednávala tudíž nejen s nejvyššími politickými představiteli, ale také s vojenskými veliteli obou zneprátelených stran a zástupci lokálních orgánů

²¹ Tímto termínem je označován prostor bývalého Sovětského svazu a z hlediska ruské zahraniční politiky je tato oblast definována jako oblast zcela prioritní, oblast tzv. životních zájmů Ruské federace. Rusko chápe blízké zahraničí jako prostor, kde by měl být zachován dominantní vliv Ruska (Kuchyňková, Šmíd 2006: 34-35).

²² „Mnohoúrovňová diplomacie představuje velmi produktivní přístup k řešení konfliktů, neboť je schopna vytvořit komunikační kanály mezi různými vrstvami společnosti, které jsou zasaženy konfliktem, a působí jako zprostředkovatel informací a budovatel důvěry a dlouhodobých vzájemných kooperativních vztahů mezi stranami konfliktu“ (Waisová 2011: 33).

a místního obyvatelstva.²³ Tato činnost je při urovnávání národnostního konfliktu nesmírně důležitá. Díky tomu získávala mise OBSE, ale také vysoký komisař pro národnostní menšiny, podrobné informace o dění v regionu. Na základě toho mohly být následně vytvářeny programy a opatření pro další budování důvěry v rámci tzv. postkonfliktní rekonstrukce. Projekty se týkaly především ekonomické podpory, obnovy infrastruktury, budování občanské společnosti a nevládních organizací, školení pro novináře informující o konfliktu (cílem OBSE bylo, aby novináři informovali o konfliktu seriózně a nezaujatě). Od počátku kladla OBSE důraz na vzdělávání lidí. Toho se týkala také celá řada projektů. Velice důležité byly projekty týkající se vzdělávání v oblasti historie. Do těchto projektů byli zapojeni studenti jak z Jižní Osetie, tak studenti z Gruzie.²⁴ Tyto projekty jsou v případě národnostního napětí uvnitř daného státu obzvláště důležité. Seznamují mladé lidi s kulturním i historickým vývojem jednotlivých teritorií, zároveň informují o kulturních odlišnostech. Cílem těchto projektů by mělo být vedení mladé generace k toleranci a respektování kulturních odlišností, se kterými se setkáváme ve všech společnostech.

V roce 2004 se gruzínsko-osetinský konflikt dostal opět do fáze eskalace. Vliv na to měla především vnitropolitická situace. V roce 2003 proběhla revoluce růží, která vynesla do čela státu Michaila Saakašviliho. Ten se stal v roce 2004 novým prezidentem Gruzie. Již od počátku Saakašvili deklaroval, že jeho cílem bude opětovné sjednocení Gruzie. Zpočátku se snažil o reformní kroky, které měly vést ke společnému dialogu mezi gruzínskou vládou a separatistickým regionem Jižní Osetií.

²³ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/43386>, 12. 3. 2013.

²⁴ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/44630>, 12. 3. 2012.

Prezident Saakašvili nabídl Jižní Osetii rozsáhlou politickou i kulturní autonomii v rámci společné federace. Jižní Osetie však odmítla Saakašviliho návrhy směřující k teritoriální integritě Gruzie. Začaly se množit incidenty. Postupně se také objevovaly informace, že se Gruzie připravuje na ozbrojený útok proti Jižní Osetii (Cornell, Starr 2009: 86-93). To, že se Gruzie připravovala na ozbrojený konflikt, potvrzují také záznamy o výdajích na zbrojení Gruzie.²⁵

V této fázi využívala OBSE k řešení konfliktu především vysokého komisaře pro národnostní menšiny a misi OBSE pro Gruzii. Jak dokládají pravidelné zprávy, VKNM se zaměřil především na zprostředkování vyjednávání mezi předními představiteli Gruzie a Jižní Osetie. Nadále také podporoval vzdělávací projekty, projekty zaměřené na integraci a opatření na budování důvěry. Jak uvádí ve své zprávě z roku 2004 tehdejší VKNM Rolf Ekéus, všechny tyto projekty byly zaměřeny na posilování vzájemných vztahů mezi většinovou populací a etnickými menšinami (Ekéus 2004: 1). I nadále se konala jednání o konečném řešení konfliktu. Jak již bylo zmíněno výše, nebyla OBSE v rámci této iniciativy úspěšná.

OBSE se však aktivně podílela na realizaci velkého počtu opatření na budování důvěry (CBMs). Hlavním cílem těchto projektů bylo zvýšit transparentnost a důvěru mezi konfliktními stranami zejména po zhoršení situace v roce 2004. K obnovení důvěry mělo podle OBSE dojít zdola prostřednictvím celé řady projektů, které měly zajistit lepší vyhlídky do budoucna a zlepšit životní úroveň. CBMs byla zaměřena především na oblast ekonomickou, sociální, kulturní a také politickou. Poté, co se

²⁵ V roce 2003 vydala Gruzie na zbrojení 1, 1% HDP. V roce 2005 se podíl zvýšil na 3, 3% HDP a v roce 2007 již dosahoval hodnoty 9,2% HDP. Tato čísla ukazují, že Gruzie začala po nástupu prezidenta Saakašviliho rapidně zbrojit. Dostupné na The SIPRI Military Expenditure Database: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>, 12. 3. 2013.

konflikt dostal do fáze eskalace, byl kladen důraz hlavně na obnovu ekonomické spolupráce. V roce 2005 proto OBSE vytvořila tzv. Economic Rehabilitation Program (Program ekonomické obnovy ERP). Z tohoto projektu bylo financováno pět klíčových oblastí: oblast energetiky, obnova infrastruktury, zemědělství, rozvoj podnikání, poslední oblast zahrnovala potřeby, které byly posuzovány přímo na místě. Na ERP bylo poskytnuto celkem 11 milionů eur. Projekt financovala OBSE a ostatní dárci. Zde je důležité, že se na realizaci projektu podílely firmy, dodavatelé a pracovníci z Gruzie i Jižní Osetie a vzájemně spolupracovali, což byl cíl projektu. Etnicita zde nehrála žádnou roli a provádění projektů probíhalo transparentně. Do roku 2008 bylo úspěšně zrealizováno 34 projektů, na nichž se podílela místní populace (OSCE 2012a: 53-55).

OBSE pomocí grantů podporovala také další projekty. Soustředila se hlavně na rozvoj nevládního sektoru v zóně gruzínsko-osetinského konfliktu. Hlavním cílem bylo podpořit vznik lokálních nevládních organizací, které budou rozvíjet širší inter-komunitní dialog prostřednictvím vzdělávání na základě univerzálního přístupu, pořádání společných kulturních akcí, zvyšování povědomí o demokratickém vývoji ve společnosti...²⁶ OBSE také financovala 14 projektů a dvě vzdělávací jazyková centra, jejichž úkolem bylo rozšiřovat pracovní příležitosti po celé zóně konfliktu.²⁷ Míse stejně jako v předchozím období kladla důraz na vzdělávání novinářů, kteří pracují v zóně konfliktu. Pořádaly se nejružnější semináře za účasti novinářů z Gruzie i Jižní Osetie. Za finančního příspěvku OBSE byl dokonce natočen dokumentární film přímo v zóně konfliktu. Realizace se účastnili gruzínští i osetinští novináři. Tento

²⁶ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/44631>, 12. 3. 2013.

²⁷ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/44630>, 12. 3. 2013.

projekt měl opět podpořit budování vzájemné důvěry mezi jednotlivými stranami konfliktu (OSCE 2008a: 13).

Bohužel ani výše zmíněná iniciativa OBSE v oblasti zprostředkování politického vyjednávání mezi oběma stranami konfliktu, ani opatření na budování důvěry nedokázaly zabránit násilné eskalaci konfliktu. V srpnu 2008 se konflikt dostal do fáze destrukce. Na několik dní se obě strany konfliktu ocitly v násilném střetu. Na stranu Jižní Osetie se připojila Ruská federace. Ta se aktivně účastnila přímých bojů a jihoosetinské straně dodávala zbraně, techniku i potřebný materiál. Z vnitrostátního národnostního konfliktu mezi Gruzii a Jižní Osetií se na základě této skutečnosti stal tzv. zmezinárodněný vnitřní konflikt. Přímá účast Ruska v gruzínsko-osetinském konfliktu měla zásadní dopad pro OBSE z hlediska dalšího postupu při řešení tohoto konfliktu. Poté, co vypukly boje, snažila se OBSE intenzivně pracovat na snížení napětí a zmírnění humanitární krize. Byl zvýšen počet zaměstnanců mise i vojenských neozbrojených důstojníků, kteří měli za úkol monitorovat situaci v zóně konfliktu.²⁸ Samotná mise do ozbrojených bojů nijak nezasahovala. Mise OBSE totiž splňuje kapitolu VI Charty OSN, nikoliv kapitolu VII.²⁹

Poté, co se gruzínsko-osetinský konflikt dostal do fáze deeskalace, mohla se OBSE začít podílet na řešení konfliktu. Dohoda o příměří byla mezi jednotlivými stranami konfliktu podepsána 12. 8. 2008.³⁰ Již 19. 8. 2008 rozhodla Stálá rada o zvýšení počtu monitorovacích důstojníků mise OBSE pro Gruzii. Zároveň bylo rozhodnuto, že dvacet z nich bude vysláno přímo do oblastí sousedících s Jižní Osetií (OSCE 2008b: nestránkováno).

²⁸ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/45509>, 12. 3. 2013.

²⁹ Kapitola VI Charty OSN se týká pokojného řešení sporů. Kapitola VII se pak týká akcí při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných (UN 1945: nestránkováno).

³⁰ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/45509>, 12. 3. 2013.

Situace po násilné eskalaci konfliktu však byla naprosto jiná než po první eskalaci v 90. letech. Jižní Osetie vyhlásila nezávislost, kterou pár dní poté uznalo jako první stát Rusko.³¹ Ruská federace navíc nabídla všem občanům Jižní Osetie pasy, na jejichž základě se z Osetinců stali ruští občané. V Jižní Osetii také zůstaly přítomny ruské vojenské jednotky. Na základě toho přerušila Gruzie s Ruskem diplomatické vztahy a uzavřela společné hranice. Uzavřeny byly též hranice mezi Jižní Osetií a Gruzii, což vedlo k izolaci Jižní Osetie a k pro ni naprosto fatálním ekonomickým důsledkům (Bloed 2009: 175-176).

Pro OBSE byla z hlediska řešení konfliktu tato situace mimořádně obtížná. Pořádání kulatých stolů, kde by bylo možné vyjednávat o budoucím vývoji vzájemných vztahů, bylo po skončení násilné fáze konfliktu prakticky nemožné. Situaci navíc ztěžovala Ruská federace, která při jednání o dalším působení mise OBSE pro Gruzii odmítla podpořit návrh na prodloužení mandátu mise. Vzhledem k tomu, že v OBSE se musí rozhodovat na základě konsenzu všech členských států, byla mise ke konci roku 2008 ukončena. Prodloužen byl mandát pouze dvaceti vojenským důstojníkům, kteří byli nasazeni do oblastí sousedících s Jižní Osetií, kde prováděli monitorování bezpečnostní situace. Jejich mandát byl prodloužen na základě rozhodnutí Stálé rady do 30. června 2009 (OSCE 2009a: nestránkováno). Vzhledem k velice nepřátelským vztahům mezi Ruskem a Gruzii nebyla OBSE schopna zprostředkovat efektivní vyjednávací proces. Podílela se však na konání tzv. ženevských jednání, kterých se účastnili zástupci EU, OSN i OBSE. Cílem těchto jednání, která pokračovala v říjnu 2008, bylo nalézt řešení pro stabilizaci a bezpečnost

³¹ Nezávislost Jižní Osetie dále uznaly Nikaragua, Venezuela a některé ostrovní státy v Pacifiku (BBC News 2012: nestránkováno).

v regionu. Bohužel ani již 22. kolo ženevských rozhovorů nepřineslo žádný výsledek. Všechny strany však vyjádřily souhlas s dalším pokračováním rozhovorů (Civil Georgia 2012: nestránkováno).

OBSE i nadále pokračuje v projektech a opatřeních na budování důvěry. OBSE usiluje o budování důvěry mezi oběma znesvářenými stranami zdola prostřednictvím nejrůznějších projektů zaměřených hlavně na hospodářskou obnovu. Jednotlivé projekty jsou realizovány přímo v zónách zasažených konfliktem. V současné době bychom za nejdůležitější mohli pokládat vodohospodářské projekty. Tyto projekty zahrnují: 1) modernizaci vodovodní čerpací stanice Nikosi, která se nachází jižně od hranice mezi Gruzii a odtrženým regionem; 2) rekonstrukci vodovodní sítě na pitnou vodu v Mukhuri-Znauri severně od hranice; 3) opravu přehrady Zonkari ležící severně od pomyslné hranice. Vodovodní sítě byly během konfliktu silně poškozeny a obě strany jsou na jejich rekonstrukci závislé. OBSE si tímto klade za cíl obnovit důvěru a komunikaci mezi Gruzinci a Osetinci. Do realizace projektů jsou proto zahrnuti pracovníci z obou stran. OBSE věří, že projekty pomohou usnadnit přeshraniční usmíření, které je klíčové pro stabilizaci celého regionu (OSCE 2012a: 55-57). OBSE se spolupodílí na financování celé řady dalších projektů zaměřených na životní prostředí.³²

Podobně jako v předchozích obdobích financuje různé vzdělávací projekty, projekty zaměřené na hospodářskou obnovu - zejména obnovu infrastruktury v poničených oblastech a zemědělství (v této oblasti již bylo úspěšně dokončeno devět projektů), zaměřuje se také na rozvoj nevládního

³² Podrobnější informace o těchto projektech na oficiálních stránkách Environment and Security Initiative: <http://www.envsec.org/index.php?lang=en>, 13. 3. 2013.

sektoru.³³ Budování důvěry zdola je v případě národnostních konfliktů nesmírně důležité. Je však důležité mít na paměti, že jde o velice zdlouhavý proces, který vyžaduje hodně času.

4.2 Konflikt v Abcházii

Situace v abcházském regionu se vyvíjela velmi podobně, jako tomu bylo v případě Jižní Osetie. Také v tomto případě sehrálo při řešení konfliktu významnou roli mezinárodní společenství. Primární roli zprostředkovatele však nehrála OBSE, ale zhostila se jí Organizace spojených národů. Konfliktu v Abcházii bude vzhledem k tématu diplomové práce věnována podstatně menší část textu, než tomu bylo v předchozím případě. Zaměříme se skutečně pouze na roli a činnost OBSE při řešení abcházského konfliktu, nikoliv na podrobnou analýzu činnosti OSN.

V latentní fázi můžeme konflikt mezi abcházským regionem a gruzínskou vládou pozorovat už v dobách Sovětského svazu. Podobně jako v případě Jižní Osetie také v Abcházii se na přelomu 80. a 90. let vlivem událostí v Sovětském svazu i v samotné Gruzii dostal konflikt do fáze manifestace. V létě roku 1992 konflikt eskaloval do násilné formy. Násilné ozbrojené střety mezi abcházskou a gruzínskou stranou trvaly více než 15 měsíců (Tsikhelashvili 2001: 11). V roce 1993 došlo k zastavení bojů a konflikt se postupně dostal do fáze deeskalace. V srpnu 1993 byla na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN založena dlouhodobá pozorovatelská mise UNOMIG, jejímž cílem bylo monitorovat situaci přímo na místě (UN 1993: nestránkováno). Na konci roku 1993 začaly také přípravy mírového jednání, kterého se měly zúčastnit obě znesvářené strany za zprostředkování mezinárodního společenství.

³³ OSCE: OSCE Mission to Georgia (Closed). Dostupné na: <http://www.osce.org/georgia-closed/45509>, 13. 3. 2013.

Jak již bylo zmíněno výše, mise KBSE pro Gruzii byla ustanovena v prosinci 1992. Na zprostředkování mírových jednání mezi Gruzii a Abchází se mise začala podílet od roku 1994. Zástupci KBSE se aktivně účastnili vyjednávacího procesu a snažili se hledat vhodná řešení konfliktu, která by byla přijatelná pro obě strany. Je důležité zmínit, že členové mise navrhovali stejné řešení konfliktu jako v případě Jižní Osetie. To znamenalo, že hájili územní integritu Gruzie, ale současně navrhovali širokou autonomii pro Abcházii v rámci Gruzie. V roce 1994 byl zaznamenán první úspěch ve vyjednávacím procesu. Byla podepsána Deklarace o opatřeních k politickému řešení gruzínsko-abcházského konfliktu (Souleimanov 2011: 102). Je nutné podotknout, že vyjednávání byla od počátku komplikovanější než v případě Jižní Osetie. Obě strany byly připraveny hájit vlastní zájmy na úkor druhé strany a nebyly schopny nalézt kompromisní řešení. Mezinárodnímu společenství se nedařilo udržovat konflikt v nenásilné fázi. Gruzínsko-abcházský konflikt se tak neustále přeléval z fáze manifestace do fáze eskalace, o čemž svědčí celá řada násilných potyček a bojůvek mezi jednotlivými etnickými skupinami.³⁴ Nedá se proto jednoznačně určit, v jaké konkrétní fázi se konflikt mezi lety 1994-2008 nacházel. Jednotlivé fáze se neustále přelévaly.

V roce 1997 byl nastartován tzv. ženevský proces. Měl sloužit jako jeden z nástrojů řešení konfliktu. V pravidelných intervalech se konala jednání o bezpečnostní situaci v regionu a zároveň se hledalo dlouhodobé řešení z hlediska gruzínsko-abcházského konfliktu. Součástí Ženevského vyjednávacího procesu byla také tzv. Koordinační komise, jež byla tvořena vrcholnými představiteli Gruzie a Abcházie, ale také zástupci OSN, OBSE

³⁴ UN: United Nations Observer Mission in Georgia. Background. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unomig/background.html>, 13. 3. 2013.

a Skupiny přátel tvořené Německem, Ruskem, USA, Francií a Velkou Británií.³⁵ Společná setkání se měla konat alespoň jednou za dva měsíce a měla se zabývat bezpečnostními problémy, prohloubením vzájemné důvěry, návratem uprchlíků a sociálními a ekonomickými záležitostmi (Souleimanov 2011: 102). Vzhledem k naprosto odlišným představám obou stran konfliktu o budoucím vývoji v Gruzii nezaznamenala tato iniciativa příliš velký úspěch. OBSE začala od roku 1998 vysílat do zóny konfliktu také vysokého komisaře pro národnostní menšiny. Ten vyjednával jak s představiteli Gruzie, tak s představiteli Abcházie. VKNM hrál především roli mediátora (OSCE 1998: 33).

Po roce 2000 se konflikt několikrát dostal do fáze násilné eskalace zejména v údolí Kodori.³⁶ Situace se ještě více vyostřila po nástupu prezidenta Saakašviliho. Jak už jsme zmínili výše, jeho hlavní prioritou bylo zachování teritoriální integrity Gruzie. Začal být proto vyvíjen tlak na oba separatistické regiony, což výrazně zvýšilo napětí a počet násilných incidentů v zemi. Výrazný vliv mělo na vztah mezi Abcházií a Gruzii také Rusko, které svými kroky přispívalo k rozdmýchávání napětí mezi jednotlivými etnickými skupinami. Situaci v regionu monitorovala mise UNOMIG s pomocí vojenských důstojníků z mise OBSE pro Gruzii. Ani jedna mise však neměla mandát k vynucení míru podle kapitoly VII Charty OSN. Z hlediska řešení konfliktu se zástupci OSN i OBSE soustředili především na zprostředkování jednání a preventivní diplomacii.

Podobně jako v případě Jižní Osetie se OBSE zaměřila i na opatření pro budování důvěry. Cílem těchto projektů bylo budovat vzájemnou důvěru mezi oběma stranami konfliktu zdola prostřednictvím různých

³⁵ Tamtéž.

³⁶ United Nations: United Nations Observer Mission in Georgia. Background. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unomig/background.html>, 13. 3. 2013.

projektů. V této souvislosti se mise OBSE zaměřila především na lidsko-právní dimenzi. Pod záštitou OSN realizovala OBSE projekty zaměřené hlavně na rozvoj místních nevládních organizací. V rámci nevládních organizací se snažila o vzdělávání pracovníků těchto NGOs, kteří by měli pomáhat širšímu přeshraničnímu usmíření. Stejně jako v Jižní Osetii kladla silný důraz na vzdělávání novinářů, kteří informují o situaci v regionu. Pořádala různé semináře a vzdělávací workshopy, které jsou společné jak pro gruzínské, tak pro abcházské žurnalisty. Cílem bylo, aby novináři podávali transparentní a nestranné informace. Tato činnost je v případě národnostního konfliktu velice důležitá, jelikož média obecně mají silný vliv na veřejné mínění. V případě netransparentních informací pak mohou snadno rozdmýchat etnickou nesnášenlivost, jež může způsobit násilnou eskalaci konfliktu. OBSE také financovala celou řadu vzdělávacích projektů (OSCE 2008a: 14).

Ozbrojený konflikt mezi Jižní Osetií a Gruzii výrazně ovlivnil také situaci v Abcházii. Stejně jako Jižní Osetie i Abcházie vyhlásila nezávislost, kterou uznala Ruská federace. Všechny dosavadní pokusy o vybudování důvěry ze strany OSN i OBSE byly touto skutečností značně podkopány. Mise OSN navíc byla k 15. 6. 2009 ukončena poté, co Rusko vetovalo další prodloužení jejího mandátu. Po roce 2008 uspořádala OSN, EU a OBSE opět ženevské rozhovory, které měly zlepšit vzájemné vztahy mezi Gruzii a separatistickými regiony. Jak jsme již zmínili výše, rozhovory a jednání zatím nevedly k vyřešení vzájemných sporů. Preventivní diplomacie však prozatím vedla alespoň k zabránění další násilné eskalace.

4.3 Hodnocení role OBSE při řešení konfliktů v Gruzii

Jak jsme mohli zaznamenat z výše uvedených skutečností, je poměrně obtížné zhodnotit roli a činnost OBSE při řešení gruzínsko-osetinského a gruzínsko-abcházského konfliktu. Na základě zkoumání docházíme k názoru, že OBSE se aktivně podílí na řešení konfliktu, a to od jeho počátku v 90. letech. Úspěch zaznamenala OBSE v roli zprostředkovatele politického dialogu mezi oběma stranami, a to jak prostřednictvím mise OBSE, tak skrze činnost vysokého komisaře pro národnostní menšiny. Pořádání kulatých stolů, které od poloviny 90. let mnohokrát organizovala, bylo úspěšné v tom smyslu, že přimělo všechny strany konfliktu ke společnému vyjednávání o daném problému. Bohužel tato jednání nevedla ke konečnému vyřešení konfliktu a nezabránila násilné eskalaci konfliktů. Daleko úspěšnější byla OBSE při realizaci praktických projektů a opatření na budování důvěry. Tyto projekty byly v mnoha případech úspěšně dokončené a napomohly k navázání širší mezinárodní komunikace v regionu. Bohužel události v roce 2008 všechny dosažené úspěchy citelně oslabily. Musíme konstatovat, že OBSE nebyla téměř vůbec úspěšná v repatriaci uprchlíků. Naše závěry potvrzují také mezinárodní a lokální nevládní organizace, které v oblasti působí, ale také média.

Jedna z nejvýznamnějších mezinárodních nevládních organizací, která v oblasti působí, je Human Rights Watch. Tato organizace se dlouhodobě zaměřuje na dodržování lidských práv a také na situaci uprchlíků a vnitřně přesídlených osob v Gruzii. Z jejích zpráv vyplývá, že v Gruzii jsou porušována lidská práva, a to zejména v konfliktních oblastech. HRW upozornila, že dochází především k diskriminaci a porušování politických i občanských práv na základě etnicity (HRW 2011: nestránkováno). OBSE se při své činnosti dlouhodobě zaměřuje na

lidská práva. Realizuje celou řadu konkrétních projektů zaměřených na vzdělávání v oblasti lidských práv. Po násilné eskalaci konfliktu v Jižní Osetii je však velice těžké budování důvěry mezi jednotlivými skupinami obyvatel a OBSE není schopna zajistit trvalé řešení tohoto problému. Jedním z důvodů je také ukončení mise v roce 2008. HRW upozorňuje dále také na to, že nebyla vyřešena otázka uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Navíc nedošlo k potrestání viníků válečných zločinů (HRW 2012: nestránkováno). To je označováno jako největší selhání mezinárodního společenství i samotné gruzínské vlády. Repatriace uprchlíků a vnitřně přesídlených osob je jedním ze stěžejních kroků v rámci národnostních konfliktů. V tomto ohledu OBSE selhala, jelikož nebyla schopna tuto otázku vyřešit ani na úrovni mise, ani na úrovni vysokého komisaře pro národnostní menšiny. K tomu závěru dochází i ředitelka jedné z místních nevládních organizací Cchinvalskij dom Marina Meshvildishvili. Ta v jednom rozhovoru uvádí, že od 90. let nebyla tato otázka nijak vyřešena a tisíce uprchlíků (včetně jí samotné) jsou nuceni žít v naprosto katastrofálních podmínkách. Pořád však s nadějí, že se vrátí domů (Alternative Start nedatováno: nestránkováno). OBSE vydala značnou část prostředků také na vzdělávání novinářů. Cílem bylo, aby novináři podávali transparentní informace a nestupňovali etnické napětí skrze nepravdivé a záměrně zkreslené informace. Přes veškeré snahy OBSE se ani tato činnost příliš nedaří.

Činnost OBSE však není hodnocena pouze záporně z hlediska nevládních organizací. Například ředitelka nevládní organizace Agentura pro sociální, ekonomický a kulturní rozvoj Jižní Osetie Dina Alborova zdůraznila význam projektů zaměřených na spolupráci Osetinců a Gruzínců. Dina Alborova zkonstatovala, že mezietnická komunikace je nesmírně důležitá pro budování důvěry mezi znesvářenými stranami.

Z rozhovoru, který poskytla novinám, vyplývá, že velice prospěšné byly projekty zaměřené na rozvoj nevládních organizací. Zmínila, že těchto projektů se účastnili lidé z Jižní Osetie i Gruzie a navázali vzájemné vztahy, které byly velice důležité pro další práci v regionu. Dále vyzdvihla všechny vzdělávací projekty, semináře i školení, kde se setkávali lidé z obou etnických skupin. Jak uvedla, tyto projekty realizované OBSE vedly ke snížení etnického napětí a odstranění některých předsudků a stereotypů ve společnosti (Бекраева 2009: nestránkováno).

Při zkoumání role OBSE jsme se zaměřili také na to, jak hodnotí dosavadní činnost OBSE místní média. Velká část gruzínských médií se shoduje, že mise OBSE pro Gruzii byla v rámci řešení konfliktu důležitá. V žádném případě nevnímají misi jako zasahování do vnitřních záležitostí Gruzie. Naopak. Vyzdvihují především její mezinárodní charakter, na základě něhož nestála Gruzie sama proti Rusku. Za přínosné pokládají také skutečnost, že mise OBSE působila přímo v zóně konfliktu. Nicméně konstatují, že vzhledem k omezeným možnostem a nástrojům nemohla být při řešení a prevenci konfliktu úspěšná. Často to gruzínská média dávají za vinu Rusku, které využívalo svůj vliv na pozadí členství v OBSE (Sikharulidze 2012: nestránkováno). Gruzínská média hodnotí pozitivně také iniciativu v podobě ženevských jednání. Podle nich je tento vyjednávací proces velice důležitý pro budoucí vývoj vztahů mezi separatistickými regiony, Gruzii a Ruskem. Přesto je nutné podotknout, že se gruzínská média shodují na tom, že ženevské rozhovory zatím k ničemu nevedly (Civil Georgia 2012: nestránkováno). Pozitivně vnímají iniciativu OBSE v rámci ženevských kol jednání také jihoosetinská média. Příkladují jim velký význam z hlediska postkonfliktního urovnávání vztahů (Осинформ 2013: nestránkováno).

5 Případová studie Moldávie

Další z republik, kterou dnes řadíme do prostoru bývalého Sovětského svazu, je Moldavská republika. Moldávie je vnitrozemský stát, jenž se nachází ve východní části Evropy mezi Ukrajinou a Rumunskem. Abychom dobře porozuměli současné situaci v Moldavské republice, bude nutné provést krátkou sondu do historie. Moldávie je z historického hlediska známá jako Besarábie. Její historický vývoj je úzce spojen s Valašskem, tj. dnešním Rumunskem, které bylo součástí Osmanské říše. O území Besarábie spolu během 18. století bojovaly po dlouhá desetiletí carské Rusko a Osmanská říše. V roce 1812 byla Besarábie připojena k ruskému impériu. Po 1. světové válce vyhlásila Besarábie nezávislost a krátce poté se připojila k Rumunsku. Součástí Rumunska byla Besarábie až do roku 1940, kdy byla na základě tajného dodatku paktu Molotov-Ribbentrop připojena k Sovětskému svazu. Sovětská anexe byla mezinárodně potvrzena v roce 1947. V tomto roce byla také Besarábie přejmenována na Moldavskou sovětskou socialistickou republiku a stala se jednou z patnácti sovětských republik (Sanchez 2009: 155). Nezávislým státem se Moldávie stala až po rozpadu SSSR, tj. k 1. 1. 1992. Podobně, jako tomu bylo v předchozím případě Gruzie, má i na současnou situaci v Moldávii významný dopad skutečnost, že země byla po dlouhá desetiletí součástí SSSR. Také Moldavská republika se musí vyrovnávat s pozůstatky sovětské národnostní politiky, která dodnes výrazně přispívá k nestabilitě uvnitř země. Podívejme se nyní ve stručnosti, co je příčinou národnostního konfliktu v Moldávii.

Za jednu z hlavních příčin konfliktu mezi separatistickým regionem Podněsteřím a moldavskou vládou můžeme považovat odlišné vnímání etnické identity, které je úzce spojeno s odlišným historickým vývojem Podněsteří a dnešní Moldávie. Dominantní etnickou skupinou v Moldávii

jsou Moldavané.³⁷ Ti hovoří moldavštinou, která je téměř totožná s rumunštinou a patří do románské jazykové skupiny. Jedním z důležitých kulturních znaků je písmo. Románská populace Moldavanů používá latinku. Je nutné poznamenat, že samotní Moldavané mají problém s určením etnické identity. Část populace zastává názor, že Moldavané jsou ve skutečnosti etničtí Rumuni. Tento pocit vychází především z historického vývoje Moldavské republiky. Jiní se domnívají, že Moldavané jsou samostatnou národnostní skupinou s vlastní historií a kulturou (Deen 2009: 326). Podněsteří je separatistický region nacházející se ve východní části Moldávie na levém břehu řeky Dněstr.³⁸ V Podněsteří je etnické složení populace naprosto odlišné. Převládá zde slovanské obyvatelstvo tvořené z etnických Rusů a Ukrajinců (Kolstø, Edemsky 1993: 976). Rusové a Ukrajinci mají také své specifické kulturní atributy, jako je písmo či jazyk. Jejich jazyk, ruština či ukrajinština, patří do slovanské jazykové skupiny. Jako písmo používají převážně azbuku.

Jednou z nejdůležitějších odlišností, které všechny národnostní skupiny intenzivně vnímají, je historický vývoj. Jak jsme již zmínili výše, přestože byla Moldávie více než sto let součástí ruského impéria a následně Sovětského svazu, její historický vývoj je úzce spjat s Rumunskem. Podněsteří bylo historicky součástí ruské říše. Po 1. světové válce zůstalo Podněsteří na rozdíl od Moldávie součástí Ruska. V roce 1924 bylo připojeno k tehdejší Ukrajinské sovětské socialistické republice, v rámci níž získalo autonomní status a název Moldavská autonomní sovětská socialistická republika. Na základě rozhodnutí centrální sovětské vlády bylo Podněsteří v roce 1940 připojeno k Moldávii. Spojením těchto dvou

³⁷ Podle posledního sčítání lidu z roku 2004 tvoří Moldavané 78,2% z celkové populace. Dostupné na CIA: The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html>, 22. 3. 2013.

³⁸ Viz příloha č. 4 mapa Podněsteří.

území následně vznikla Moldavská sovětská socialistická republika (Kolstø, Edemsky 1993: 978). V důsledku národnostní politiky tehdejšího Sovětského svazu bylo Podněsteří připojeno k Moldávii, aniž by se zohlednily historická vazba k odlišným územím (Moldávie k Rumunsku a Podněsteří k Rusku) a odlišná národnostní skladba obou teritorií. Během sovětské éry navíc docházelo k promíchávání obyvatel a počet etnických Rusů v Podněsteří se stále zvyšoval vlivem migrace za prací. Podněsteří bylo totiž regionem, kde byla soustředěna průmyslová výroba (Sanchez 2009: 155). Již v době Sovětského svazu můžeme tudíž hledat zárodek pozdějšího národnostního konfliktu, který eskaloval po jeho rozpadu.

Z výše uvedených skutečností nám vyplývá, že se skutečně jedná o národnostní konflikt, jak jsme si ho definovali v první kapitole. Obyvatelé Podněsteří silně vnímají svou etnickou identitu a historickou vazbu k Rusku. Výrazně se proto vymezují vůči etnickým Moldavanům, kteří jsou historicky i kulturně úzce spojeni s Rumunskem. Na základě těchto skutečností Podněsteří usiluje o naplnění širších požadavků v podobě samostatného státu popřípadě připojení k Rusku, což vede ke konfliktu s Moldavskou republikou. Zaměřme se nyní na to, jak se konflikt vyvíjel od rozpadu Sovětského svazu až do současnosti a jak v jednotlivých fázích konfliktu postupovala OBSE.

5.1 Konflikt v Podněsteří

Neslučitelnost vlastních zájmů si obě strany uvědomovaly již v době Sovětského svazu. Můžeme proto hovořit o tom, že konflikt mezi separatistickým regionem Podněsteřím a Moldávií existoval v latentní fázi ještě před rozpadem SSSR. Je nutné podotknout, že vztahy obou stran nebyly zatíženy výraznou etnickou nenávisí a historickými křivdami, jako tomu bylo v případě jiných postsovětských republik (Mungiu-Pippidi 2007:

86). Na přelomu 80. a 90. let se konflikt dostal do fáze manifestace. Přispěly k tomu události v Sovětském svazu z druhé poloviny 80. let. Po vyhlášení Gorbačových programů glastnosti a perestrojky se také v Moldávii začaly ozývat hlasy volající po znovuoobnovení nezávislosti. Postupně se na konci 80. let objevily také návrhy na připojení Moldávie k Rumunsku, což bylo pro podněsterský region nepřijatelné. Na přelomu srpna a září 1989 byl navíc moldavským parlamentem vydán jazykový zákon, na jehož základě se stala rumunština státním jazykem. To vyvolalo celou řadu protestů a stávek ze strany etnických Rusů a Ukrajinců, kteří se cítili tímto zákonem poškozeni a diskriminováni. Sporný jazykový zákon a obavy z možného připojení Moldávie k Rumunsku vedly k tomu, že Podněsteří vyhlásilo v září 1990 nezávislost na Moldávii. Od konce roku 1990 byly zaznamenávány první incidenty, které měly spíše formu provokací (Kolstø, Edemsky 1993: 979-984). Konflikt se v roce 1990 dostává do fáze eskalace.

V prosinci 1991 potvrdilo Podněsteří vyhlášení nezávislosti v referendu. Podle zveřejněných údajů se 97,7% obyvatel podněsterského regionu vyslovilo pro vytvoření samostatného státu. Je však nutné podotknout, že existují důvodná podezření, že referendum bylo zmanipulované. Vyhlášení podněsterské nezávislosti nebylo Moldávií akceptováno a spor mezi oběma stranami eskaloval v březnu 1992 v násilný konflikt. Na stranu Podněsteří se přidala 14. ruská armáda, jejíž jednotky byly v zemi dislokovány. S pomocí ruské armády se podařilo konflikt na konci června 1992 ve prospěch Podněsteří ukončit a podepsat příměří mezi oběma stranami konfliktu (Kolstø, Edemsky 1993: 985-988). Přestože násilná fáze konfliktu trvala pouze několik týdnů, vyžádal si konflikt velké množství obětí a několik desítek tisíc uprchlíků a vnitřně

přesídlených lidí. Odhaduje se, že počet uprchlíků a vnitřně přesídlených osob čítal až 130 000 lidí (Verdery 2005: 30).

Vzhledem ke skutečnosti, že Moldávie je jedním z členských států OBSE, začala se OBSE intenzivně zabývat moldavsko-podněsterským konfliktem. Konflikt se od uzavření příměří v roce 1992 nacházel ve fázi deeskalace, proto se mohlo začít s hledáním vhodného řešení. Již v únoru 1993 byla na základě rozhodnutí Výboru vysokých úředníků vytvořena mise KBSE pro Moldávii. Mise KBSE začala v Moldávii působit od dubna 1993. Hlavním cílem mise mělo být dosažení trvalého politického urovnání konfliktu mezi Moldávií a Podněsteřím, a to v souladu se zásadami a principy KBSE. Mise se měla zaměřit především na to, aby přiměla obě strany konfliktu k dialogu, který by vedl k trvalému vyřešení sporu. Dalším úkolem bylo monitorovat situaci v zónách konfliktu a podávat podrobné informace o dění v zemi. Mise měla především dohlížet na dodržování uzavřeného příměří, prošetřovat případné incidenty a vyhodnotit jejich politické důsledky. Důležitým úkolem mise KBSE v Moldávii bylo navázání širších kontaktů jak s vysokými představiteli Moldávie a Podněsteří, tak také s místními orgány a místním obyvatelstvem (CSCE 1993: nestránkováno). Podobně jako tomu bylo v případě Gruzie, měla mise KBSE využívat tzv. multitrack diplomacy, prostřednictvím níž měly být do řešení konfliktu zapojeny nejen politické elity, ale také místní orgány a obyčejní občané. Využití multitrack diplomacy je v případě národnostních konfliktů velice důležité, jelikož usmíření pouze v rámci nejvyšší politické reprezentace je nedostačující. Mandát mise KBSE pro Moldávii vycházel především z kapitoly VI Charty OSN. Mise měla navázat kontakty s představiteli OSN, popřípadě dalších mezinárodních organizací, jež by měly zájem o aktivní účast na řešení moldavsko-podněsterského konfliktu (CSCE 1993: nestránkováno). Podobně jako

v případě Gruzie byla v Moldávii zřízena tzv. Společná kontrolní komise (JCC), která je složená ze zástupců Moldavské republiky, Ruské federace a Podněsteří. Začala fungovat v roce 1993 a podílí se na monitorování situace v zónách konfliktu a dodržování příměří. Zároveň úzce spolupracuje s OBSE na řešení konfliktu.³⁹

Jak už jsme zmínili výše, vztahy obou stran nebyly zatíženy výraznou etnickou nenávisť a historickými křivdami. Předpokládalo se proto, že jednání týkající se řešení moldavsko-podněsterského konfliktu budou oproti jiným národnostním konfliktům jednodušší. Jak se brzy ukázalo, problém je daleko složitější a jednání nebyla vůbec jednoduchá. Již od svého založení usilovala mise KBSE o vytvoření širokého politického rámce pro vyjednávání o budoucím statutu Podněsteří a řešení konfliktu. Jak však konstatuje zpráva KBSE z roku 1994, bylo poměrně obtížné přimět strany k jednání a pokrok směrem k politickému řešení sporu byl velice pomalý. Až rok po ustanovení mise KBSE pro Moldávii se obě strany zavázaly, že budou vzájemně spolupracovat na komplexním řešení společných problémů (CSCE 1994b: 7). Od roku 1994 začala probíhat intenzivní jednání za aktivního zprostředkování KBSE.

V souladu se svými principy vyplývajícími z Helsinského závěrečného aktu navrhovala KBSE jako způsob řešení moldavsko-podněsterského konfliktu podobný postup jako v předchozím případě Jižní Osetie. Preferovala tudíž zachování teritoriální integrity Moldávie a širokou politickou a kulturní autonomii pro Podněsteří. Tento způsob řešení se zdál realizovatelný, neboť v Moldávii už existoval region s etnicky vymezenou populací, který přijal autonomní statut. Tímto regionem je Gagauzsko,

³⁹ Government of Republic of Moldova: Joint Control Commission. Dostupné na: <http://www.gov.md/slidepageview.php?l=en&idc=609>, 23. 3. 2013.

kteřé se nachází v jižní části Moldavské republiky.⁴⁰ V Gagauzsku jsou dominantní etnickou skupinou Gagauzové, což je turkické etnikum hovořící gagauzštinou, jež patří do turkické jazykové skupiny. Gagauzové vyznávají křesťanské náboženství. Na počátku 90. let také usilovali o vlastní stát (Kolstø, Edemsky 1993: 975). Spor mezi Gagauzskem a moldavskou vládou byl však vyřešen mírovou cestou. Gagauzsko získalo v rámci Moldávie širokou politickou, hospodářskou a kulturní autonomii, která je zakotvena v čl. 111 moldavské ústavy (Парламент Республики Молдова 1994: nestránkováno). O podobné řešení usiluje OBSE také v případě Podněsteří.

Od roku 1994 se do řešení moldavsko-podněsterského konfliktu zapojil také vysoký komisař pro národnostní menšiny. Jak už jsme zmínili výše, jedním z impulsů k eskalaci konfliktu bylo přijetí sporného jazykového zákona. Hlavním cílem VKNM bylo od počátku integrovat národnostní menšiny do širší moldavské společnosti. Překážku k začlenění menšin spatřoval VKNM především v neznalosti státního jazyka, tj. rumunštiny. Jeho činnost se proto zaměřila hlavně na jazykové vzdělání národnostních menšin. Snažil se také přimět úřady, aby přijaly konkrétní strategii pro integraci národnostních menšin (Deen 2009: 335-336).

Od druhé poloviny 90. let se konflikt mezi Podněsteřím a Moldávií nacházel v latentní fázi. Obě strany deklarovaly, že jsou připraveny intenzivně vyjednávat o budoucím statutu Podněsteří a trvalém řešení vzájemného sporu. Od roku 1995 probíhaly kulaté stoly zprostředkované OBSE za účasti jejich zástupců. Společných jednání se dále účastnily také Rusko a Ukrajina. Mezi lety 1996 a 1997 došlo k velkému pokroku z hlediska vyjednávacího procesu. V roce 1997 bylo podepsáno

⁴⁰ Viz příloha č. 5 Gagauzsko.

memorandum, které stanovilo základy pro normalizaci vztahů mezi Moldávií a Podněsteřím. Pro OBSE v roli mediátora to byl mimořádný úspěch, jelikož to vypadalo, že konflikt může být v nejbližší době vyřešen (OSCE 1997a: 8-9). Už v následujícím roce se však vyjednávací proces zkomplikoval. Když mělo dojít k jednání o konečném statutu Podněsteří, ukázalo se, že zcela chybí politická vůle zejména ze strany Podněsteří. Jak vyplývá z mandátu mise, zástupci mise i nadále pomáhali oběma stranám ve všech fázích jednání. Dohody o konečném statutu Podněsteří však dosaženo nebylo. OBSE také v roce 1998 pořádala seminář zaměřený na problém Podněsteří. Zde se mělo diskutovat především o vztahu mezi centrální a regionální vládou. Zástupci Podněsteří se však této iniciativy nezúčastnili (OSCE 1998: 10-11).

Velice významný je z hlediska moldavsko-podněsterského konfliktu rok 1999. V tomto roce se konal Istanbulský summit pořádaný OBSE. Tohoto summitu se účastnili vrcholní představitelé členských států OBSE. Na Istanbulsém summitu bylo přijato usnesení, že do roku 2002 dojde ke stažení ruských vojenských sil z Podněsteří. Stažení ruských vojsk bylo velice důležité pro úspěšné budování důvěry mezi Moldávií a podněsterským regionem. Byla to totiž právě 14. ruská armáda, která přispěla k porážce Moldavské republiky v roce 1992 (Mungiu-Pippidi 2007: 91). Přítomnost ruských vojenských sil značně komplikovala budování důvěry mezi oběma stranami konfliktu. Moldávie se cítila neustále ohrožena, což se projevovalo i ve vyjednávacím procesu. Na základě usnesení Istanbulského summitu byl zároveň rozšířen mandát mise OBSE pro Moldávii. Mise se nyní měla aktivně podílet na kontrole transparentního odstraňování a ničení ruské munice a výzbroje. Dále měla také poskytovat technickou a finanční pomoc s cílem usnadnit odchod ruských vojenských sil (OSCE 1999a: nestránkováno).

Rok 1999 je významný také tím, že se OBSE začíná podrobněji zabývat konkrétními opatřeními na budování důvěry mezi jednotlivými stranami v rámci širší společnosti. Jedním z prvních projektů byl návrh na vytvoření společné moldavsko-podněsterské historické komise. Ta měla za úkol vytvořit učebnice dějepisu, které by popisovaly historii obou oblastí i nedávný konflikt. Poté, co byly učební texty schváleny zástupci z Podněsteří i Moldávie, měly z nich být vyučovány dějiny v moldavských i podněsterských školách (OSCE 1999b: 36). Tento typ projektů je v případě národnostních konfliktů nesmírně důležitý. Je totiž zaměřen na mladou generaci s cílem odstranit zažitá stereotypy a předsudky, které se dlouhodobě vyskytují ve společnosti a jsou předávány dalším generacím.

První tři roky nového tisíciletí byly ve znamení intenzivního vyjednávání. Zástupci OBSE se aktivně účastnili jednání spolu s Ruskem a Ukrajinou. Mise OBSE také dohlížela na odstraňování a ničení ruské munice, které začalo v roce 2000. Dále mise monitorovala částečné stahování vojenské techniky, o čemž pravidelně informovala ústřední orgány ve Vídni.⁴¹ Dalo by se říci, že činnost OBSE na úrovni politické ve formě pořádání kulatých stolů a na úrovni praktické ve formě realizace CBMs probíhala úspěšně. Vztahy mezi Moldávií a Podněsteřím se však rapidně zhoršily v roce 2003. Výrazně tomu napomohlo odmítnutí tzv. Kozakova memoranda. To vzniklo na základě iniciativy Ruské federace. V rámci Kozakova memoranda bylo navrženo, aby se Podněsteří stalo součástí Moldávie a byla vytvořena federace. Na základě toho měla být také pozměněna moldavská ústava. Současně však Kozakovo memorandum počítalo s tím, že v Moldávii zůstanou ruské vojenské síly až do roku 2020 (Regnum 2005: nestránkováno). OBSE se nepodílela na

⁴¹ OSCE: OSCE Mission to Moldova. Dostupné na: <http://www.osce.org/moldova/43599>, 23. 3. 2013.

vypracování Kozakova memoranda. Byla však požádána, aby se stala garantem tohoto ruského návrhu řešení moldavsko-podněsterského konfliktu v případě jeho přijetí (Neukirch 2005: 139). Tento návrh však Moldávie striktně odmítla a obvinila Rusko, že mu nejde o vyřešení konfliktu, ale o udržení status quo v oblasti. Následně byla jednání zablokována.

V roce 2004 se konflikt mezi podněsterským separatistickým regionem a moldavskou vládou dostal do fáze eskalace. Hlavní příčinou bylo uzavření škol v Podněsteří, které vyučovaly v rumunštině a jako písmo používaly latinku. Tyto školy byly určené především pro etnické Moldavany a zajišťovaly výuku v moldavském státním jazyce včetně písma.⁴² V roce 2004 došlo k uzavření všech škol, které používaly k výuce latinku. Podněsterské úřady to zdůvodnily tím, že školy nedodržují místní zákony. Následně byly školy násilně uzavřeny. Toto rozhodnutí vyvolalo obrovskou vlnu nevole nejen mezi studenty a jejich rodiči, ale také na politické úrovni. Uzavírání škol provázely násilnosti, ničení školních budov a majetku a zavírání a trestání protestantů. Moldavský prezident Voronin reagoval na tuto situaci velice negativně a okamžitě přerušil jakékoliv jednání s Podněsteřím. Mise OBSE a VKNM začaly ihned po vypuknutí incidentů hledat řešení této krize. Zástupci mise i VKNM intenzivně vyjednávali s místními orgány. Nakonec se jim podařilo zprostředkovat prozatímní dohodu, která zaručovala, že v září 2004 budou čtyři ze šesti škol otevřeny a mohou začít nový školní rok (OSCE 2012b: 16-17).

To však nebyla jediná událost, která přispěla k eskalaci konfliktu. V říjnu 2004 došlo ke sporu v regionu Dubossary mezi moldavskými zemědělci a podněsterskými orgány. Region Dubossary spadá pod

⁴² V Podněsteří je oficiálním jazykem ruština či ukrajinština a jako písmo se používá azbuka. Rumunština je také uznaným jazykem, ale jako písmo je v Podněsteří používána cyrilice.

podněsterskou kontrolu. Moldavští zemědělci zde však mají svá pole, která po dlouhá desetiletí obdělávají. V říjnu 2004 odmítly podněsterské úřady pustit moldavské zemědělce na jejich pole s odůvodněním, že pole se nachází za hranicí podněsterského území. Vzhledem k předchozímu rozhodnutí o uzavření škol zareagovala na tuto situaci moldavská vláda tak, že poslala na hranice s Podněsteřím ozbrojené síly. Ty se střetly na moldavsko-podněsterské hranici s podněsterskými milicemi a vážně hrozilo, že se opět rozhoří ozbrojený konflikt. V reakci na krizi zablokovaly podněsterské milice také železniční síť. Do konfliktní zóny byla ihned vyslána mise OBSE. Zástupci mise začali ihned po incidentu vyjednávat s oběma stranami konfliktu. Podařilo se jim zprostředkovat mnoho jednání na několika úrovních, vztahy mezi Moldávií a Podněsteřím však zůstaly velice napjaté (Neukirch 2005: 143-146).

Konflikt zůstal ve fázi eskalace i v roce 2005. Přestože se OBSE intenzivně snažila snížit napětí prostřednictvím vyjednávacího procesu, obnovit důvěru a navázat širší spolupráci bylo pro obě země velice těžké. Stále přetrvávaly spory mezi moldavskými zemědělci a podněsterskými úřady. Situace ohledně moldavských škol v Podněsteří také nebyla uspokojivě vyřešena. Navíc na hranicích stále zůstávaly ozbrojené síly. Zástupci mise OBSE nakonec přišli s přijatelným řešením. Navrhli vytvoření pracovní skupiny, jež byla tvořena moldavskými i podněsterskými zástupci. Té se nakonec podařilo zprostředkovat neformální dohodu mezi oběma stranami. Podobně byla vyřešena také nedořešená záležitost ohledně dvou uzavřených moldavských škol v Podněsteří. Uspokojivého řešení se podařilo dosáhnout prostřednictvím expertní vzdělávací skupiny (Hill 2006: 156-158).

V roce 2005 došlo k významné změně ve vyjednávacím procesu. Do jednání o řešení moldavsko-podněsterského konfliktu se zapojily také Spojené státy americké a Evropská unie. Od této chvíle hovoříme o vyjednávacím procesu jako o formátu 5+2. Nicméně ani zapojení USA a EU do společných jednání nepřispělo k výraznějšímu posunu. V březnu 2006 navíc došlo ke změně hraničního a celního režimu vůči Podněsteří ze strany Moldávie a Ukrajiny. Vzhledem k tomu, že Ukrajina je jedním z hlavních vyjednávačů v procesu řešení konfliktu mezi Moldávií a Podněsteřím, vyvolal tento krok okamžitou reakci podněsterské vlády (Hill 2006: 153). Došlo k výrazné polarizaci vzájemných vztahů a oficiální jednání byla na dalších pět let ukončena.

Po eskalaci konfliktu v roce 2004 se OBSE ještě intenzivněji začala zabývat tím, jak mezi jednotlivými stranami konfliktu vybudovat důvěru. Ukazuje se, že jednou z nejproblematictějších oblastí, která výrazně přispívá k polarizaci moldavsko-podněsterských vztahů, je oblast vojenská, a s tím související přítomnost ruských vojenských sil. Podněsteří je stát, ve kterém zůstalo po rozpadu SSSR velké množství munice. Navíc zde stále působí 14. ruská armáda. Ačkoliv bylo na Istanbulsém summitu rozhodnuto o stažení ruských vojenských sil a odstranění přebytečné munice z Podněsteří, nebylo toto rozhodnutí naplněno. Po odmítnutí Kozakova memoranda a po krizi v letech 2004 – 2005 byl proces stahování ruských vojenských sil zastaven. Ruská federace to zdůvodnila tím, že její povinností je ochrana ruských občanů v Podněsteří,⁴³ což ji opravňuje k vojenské přítomnosti (Sanchez 2009: 163). Všimněme si, že podobnou argumentaci používá Rusko také v případě Jižní Osetie a Abcházie. Podobně jako v Jižní Osetii a Abcházii je Rusko garantem podněsterské „nezávislosti“, kterou však do dnešního dne neuznalo. Jak ale ukázaly

⁴³ Velká část podněsterských Rusů vlastní ruské pasy.

události v Gruzii v roce 2008, Ruská federace je ochotná hájit své zájmy za každou cenu. Moldávie je součástí postsovětského prostoru, v němž si chce Rusko udržovat vlastní sféru vlivu. Rusko nese velice nelibě moldavský příklon k západním bezpečnostním a politickým organizacím. Případný vstup Moldavské republiky do NATO či EU by výrazně ohrozil ruské zájmy v regionu. Podobně jako v případě Gruzie využívá Ruská federace nevyřešený konflikt v Podněsteří k zabránění rozšiřování EU či NATO směrem ke svým hranicím⁴⁴ (Sanchez: 2009: 161-165). Ruský postoj ovlivňuje silně také činnost OBSE. Rozhodnutí musí být přijata na základě konsenzu, proto je Rusko důležitým hráčem, bez něhož se žádné řešení neprosadí. Je třeba také zdůraznit, že Ruská federace poskytuje velké množství finančních prostředků na činnost a fungování OBSE (Tveatcov 2010: 151).

Poté, co byl zastaven proces stahování ruských vojenských sil a odstraňování munice, zaměřila se OBSE v rámci CBMs na vojenskou oblast. V roce 2004 přišla s konkrétním balíčkem opatření. Ten zahrnoval celkem čtrnáct bodů včetně návrhů na výměnu pravdivých informací mezi Moldávií a Podněsteřím, častější setkávání, sledování zbrojních výrobních zařízení, společná školení v rámci mírových a humanitárních operací, společné postupy při odstraňování přebytečné munice atd. Cílem tohoto projektu mělo být především navázání spolupráce v této citlivé oblasti, jež měla postupně vést ke snížení vzájemné podezíravosti a zvýšit důvěru mezi oběma stranami.⁴⁵ Jelikož Ukrajina a Rusko měly k původnímu návrhu připomínky, předložila OBSE jeho revidovanou verzi v roce 2005. Nově

⁴⁴ Podmínkou pro případné přijetí Ukrajiny a Moldávie do NATO a EU by bylo vyřešení konfliktu v Podněsteří a stabilizace vzájemných vztahů. Pro Rusko je proto výhodné udržovat v oblasti současný status quo, který bude i nadále překážkou pro členství Ukrajiny a Moldávie v těchto organizacích.

⁴⁵ OSCE: OSCE Mission to Moldova. Dostupné na: <http://www.osce.org/moldova/43599>, 24. 3. 2013.

předložila OBSE návrh, aby si obě strany konfliktu začaly vyměňovat informace o vojenských silách. Na základě toho měly být vytvořeny kontrolní komise, které by potvrzovaly pravdivost údajů. OBSE doufala, že přijetím tohoto komplexního balíčku opatření by mohlo v budoucnu dojít k postupné demilitarizaci zejména v konfliktních zónách, což by výrazně přispělo k prohloubení vzájemné důvěry mezi oběma stranami. Moldávie s tímto návrhem souhlasila a poskytla OBSE potřebné údaje o vlastní vojenské síle. Podněsteří však tento návrh odmítlo a údaje neposkytlo. Vyjednávací proces byl navíc v důsledku krize v roce 2006 zablokován.

Jak už jsme zmínili výše, OBSE se soustředí také na budování důvěry zdola, tj. mezi místními obyvateli. Na základě toho vypracovala a financovala několik projektů. Tyto projekty jsou zaměřeny především na každodenní život obyčejných lidí. Vzhledem k tomu, že mezi etnickými Moldavany a etnickými Rusy a Ukrajinci panuje značná nedůvěra, byla opatření na budování důvěry přijímána velice opatrně a pomalu. Dalo by se říci, že až od roku 2011 je zaznamenán určitý pokrok a úspěch z hlediska CBMs. Od listopadu 2011 funguje osm pracovních skupin, ve kterých spolupracují zástupci jednotlivých etnických skupin. Jejich činnost je zaměřena hlavně na oblasti, které ovlivňují každodenní život lidí, jako jsou zemědělství, ekologie, doprava a infrastruktura, hospodářství a obchod, zdravotnictví, sociální oblast, vymáhání práva a zajištění potřebných dokladů. Vznikla také pracovní skupina zabývající se školstvím. Cílem těchto pracovních skupin je navrhnout řešení problémů, s nimiž jsou konfrontováni obyčejní lidé v každodenním životě. OBSE pomáhá řídit a koordinovat činnost jednotlivých pracovních skupin, zároveň poskytuje část finančních prostředků. Mise OBSE také zorganizovala mezinárodní konferenci, na níž se sešli zástupci pracovních skupin realizující projekty v rámci CBMs, vrcholní představitelé Moldávie a Podněsteří a zástupci

některých členských států OBSE. Hlavním cílem těchto konferencí bylo dát nový impuls opatřením na budování důvěry. Kromě mezinárodních konferencí pořádá OBSE také celou řadu seminářů a školení. Při řešení národnostních konfliktů je budování důvěry zdola nesmírně důležité. To se projevilo i zde, jelikož CBMs a uspořádání mezinárodních konferencí nakonec dopomohlo k tomu, že se v roce 2011 začalo opět vyjednávat o řešení moldavsko-podněsterského konfliktu ve formátu 5+2. Za další úspěch CBMs můžeme považovat otevření železniční linky Kišiněv – Tiraspol – Oděsa, jež byla uzavřena od roku 2006 (OSCE 2012a: 57-59).

Jedním z největších úspěchů OBSE v rámci realizace a financování CBMs je projekt zaměřený na vzájemnou spolupráci a vzdělávání novinářů z Podněsteří a Moldávie. Tento projekt realizuje Nezávislé centrum žurnalistiky v Kišiněvě a zaměřuje se na celou řadu aktivit zahrnujících hlavně společné semináře a školení, studijní výlety a stáže, diskuze a přednášky, různé aktivity pro studenty žurnalistiky atd. Moldavští a podněsterští novináři se podílí na vytváření nejrůznějších zpráv v rámci televizního vysílání, internetu, rádia a denního tisku. Hlavním cílem tohoto projektu je budování vzájemné důvěry, respektu a tolerance mezi obyčejnými lidmi. Jednotlivé pracovní skupiny se z hlediska své činnosti zaměřují hlavně na nepolitická a nekontroverzní témata. To by mělo postupně odstraňovat zažitá předsudky a stereotypy, které jsou ve společnosti dlouhodobě zakotveny a zdůrazňovány politickou reprezentací a médií. Proto je projekt zacílen převážně na mladou generaci. Projekt dosáhl značných úspěchů. Byla vytvořena síť novinářů napříč moldavsko-podněsterskou hranicí. Je však důležité podotknout, že navzdory těmto snahám převládá v rámci většinových médií polarizace, jež neumožňuje transparentnost a nestrannost jednotlivých médií (OSCE 2012a: 59-61). Tato skutečnost podkopává celkový proces CBMs.

Jak už jsme zmínili výše, v roce 2011 byla opět obnovena oficiální jednání ohledně řešení moldavsko-podněsterského statutu ve formátu 5+2. Tato jednání zatím nepřinesla konkrétní výsledek, nicméně stále probíhají. Poslední vyjednávací kolo probíhalo 18. – 19. února 2013.⁴⁶ Vysoký komisař pro národnostní menšiny se také stále zabývá otázkou moldavských škol v Podněsteří. Účastní se pravidelných setkání se zástupci jednotlivých stran a vyjednává o budoucnosti těchto škol. Podle poslední zprávy VKNM z roku 2012 je tato otázka velice aktuální a je nutné se jí intenzivně zabývat. Zdůrazňuje, že oproti školnímu roku 1998/1999 klesl počet studentů z 5619 na 1800 ve školním roce 2012/2013, což je podle VKNM alarmující číslo. Je proto nutné, aby se hledalo přijatelné řešení v rámci zvláštní pracovní skupiny. VKNM je připraven tuto dohodu iniciovat a podpořit (OSCE 2012b: 3). Konflikt v Podněsteří se v současné době nachází v latentní fázi. Podle konflikt barometru je moldavsko-podněsterský konflikt hodnocen stupněm 2, což označuje nenásilnou krizi (Conflict Barometer 2012: 16).

5.2 Hodnocení role OBSE při řešení konfliktu v Podněsteří

Jak jsme mohli zaznamenat z výše uvedených skutečností, OBSE hraje jednu z klíčových rolí při řešení moldavsko-podněsterského konfliktu. Jako regionální bezpečnostní organizace se snaží využít všech svých možností a nástrojů k zajištění bezpečnosti a stability v rámci svého působení. Na základě podrobného zkoumání docházíme k názoru, že OBSE se aktivně podílí na řešení konfliktu v Podněsteří a naplňuje tak závazky regionální bezpečnostní organizace. Pokud bychom měli objektivně zhodnotit její činnost, můžeme říci, že dosáhla z hlediska řešení tohoto národnostního konfliktu značných úspěchů. Za nejvýznamnější pokládáme skutečnost, že

⁴⁶ OSCE: OSCE Mission to Moldova. Dostupné na: <http://www.osce.org/moldova/99636>, 24. 3. 2013.

mise OBSE dokázala zabránit eskalaci konfliktu do násilné fáze v roce 2004. Hlavním úkolem dlouhodobých misí OBSE je předcházení násilné eskalaci konfliktu. Tento úkol mise OBSE pro Moldávii jednoznačně naplnila na rozdíl od mise OBSE pro Gruzii, které se tohoto cíle dosáhnout nepodařilo. Úspěchy zaznamenala OBSE také v rámci vyjednávacího procesu. Jednání sice probíhají již dvacet let, aniž by bylo dosaženo konečného řešení konfliktu a určení statutu Podněsteří. Je však nutné mít na paměti, že najít vhodné řešení pro národnostní konflikt je nesmírně zdoluhavý proces. Podmínkou k nalezení kompromisu mezi oběma stranami je vybudování vzájemné důvěry, což je v případě národnostních sporů velice obtížné. Není proto možné předpokládat, že konflikt bude vyřešen v řádu měsíců. OBSE se od počátku dařilo úspěšně plnit roli zprostředkovatele politického dialogu, a to jak prostřednictvím mise, tak skrze vysokého komisaře pro národnostní menšiny. Důkazem toho jsou pravidelná setkání, ke kterým dochází několikrát za rok. Postupného zlepšení dosahují také projekty zaměřené na budování důvěry zdola. Přestože pokrok je pomalý, zaznamenala v tomto směru OBSE několik úspěchů. Činnost OBSE však zaznamenala i neúspěchy, a to zejména v otázce moldavských škol v Podněsteří. Vysokému komisaři pro národnostní menšiny se dodnes nepodařilo tuto otázku uspokojivě vyřešit a moldavská menšina je stále diskriminována ze strany etnických Rusů a Ukrajinců.

Naše závěry se opírají také o hodnocení mezinárodních i místních nevládních organizací a médií. International Crisis Group v jedné ze svých zpráv zdůrazňuje, že OBSE hraje jednu z klíčových rolí při řešení konfliktu mezi Moldávií a Podněsteřím. Upozorňuje také na skutečnost, že Rusko brání konečnému vyřešení dlouholetého sporu kvůli svým vlastním zájmům, což značně podkopává činnost OBSE. OBSE by podle

International Crisis Group měla využít více svého vlivu a přimět Rusko ke změně postoje. Jedině tak bude schopná posunout vyjednávací proces dál (ICG 2004: nestránkováno).

Místní nevládní organizace upozorňují převážně na skutečnost, že se OBSE nedaří vynucovat lidská práva a svobodu médií. I přes to, že byly v rámci těchto oblastí realizovány některé projekty, místní nevládní organizace zdůrazňují, že pokrok v tomto směru je velice pomalý. Promo Lex je jedna z nejvýznamnějších moldavských nevládních organizací. Zaměřuje se na dodržování lidských práv a demokratizační procesy. Promo Lex dlouhodobě upozorňuje na problematiku moldavských škol v Podněsteří. Podle této nevládní organizace se nepodařilo tuto otázku vyřešit a rodiče i studenti jsou vystavováni každodenní diskriminaci. OBSE nedokázala i přes vysoké nasazení VKNM přimět jednotlivé strany k dohodě. Promo Lex také upozorňuje, že v zónách konfliktu dochází k porušování lidských práv. Přestože zde situaci monitorují zástupci mise, není zatím v jejich silách zabránit porušování lidských práv a svobod (Promo-Lex 2012: nestránkováno).

Velice pozitivně jsou ze strany nevládních organizací hodnoceny projekty a opatření na budování důvěry. Podle jednoho z moldavských think-tanků IDIS zabývajících se rozvojem a občanskými aktivitami jsou opatření na budování důvěry nesmírně důležitá a přínosná. Vyzdvihovány jsou zejména projekty zaměřené na rozvoj občanské společnosti, vzdělávací projekty a pořádání seminářů a školení za účasti zástupců jednotlivých etnických skupin. Ze strany nevládních organizací také zaznívají hlasy, že je třeba i nadále rozšiřovat CBMs do dalších oblastí (IDIS 2013: nestránkováno). Nesmírně důležitá je podle nevládních organizací také finanční podpora, kterou OBSE poskytuje nevládnímu

sektoru. Díky tomu se mohla úspěšně realizovat celá řada projektů, která nyní přispívá k budování důvěry zdola, tj. mezi obyčejnými lidmi.⁴⁷

Podněsterská média informují o misi OBSE vcelku pozitivně. Podle nich přispívá mise OBSE k řešení konfliktu. Přestože média v Podněsteří informují před každým připravovaným jednáním formátu 5+2, že se nedá očekávat konečné vyřešení konfliktu a dohoda mezi Moldávií a Podněsteřím, vyzdvihují roli zástupců OBSE jako zprostředkovatelů jednání (Новости Приднестровья 2012: nestránkováno). V podobném duchu vnímají roli OBSE také moldavská média. Ani ona neočekávají výrazný úspěch v nejbližší době v rámci vyjednávacího procesu. OBSE však hodnotí jako organizaci, která přispívá k řešení konfliktu a její role zprostředkovatele je podle moldavských médií velice důležitá (Молдавские Ведомости 2011: nestránkováno).

⁴⁷ Independent Journalism Center. Dostupné na:
http://www.ijc.md/eng/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26, 24. 3. 2013.

6 Případová studie Arménie a Ázerbájdžánu

Další z postsovětských republik, které se nevyhnuly násilnému etnickému konfliktu, jsou Arménie a Ázerbájdžán. Tento případ etnického konfliktu je velice zvláštní. Jedná se totiž o vnitrostátní konflikt mezi etnickými Armény, kteří obývají Náhorní Karabach, ležící na území Ázerbájdžánu a spadající pod ázerbájdžánskou jurisdikci, a vládou Ázerbájdžánské republiky. Zároveň je to mezistátní konflikt odehrávající se mezi dvěma suverénními státy, a to Arménií a Ázerbájdžánem, o oblast Náhorního Karabachu. Tento spor trvá více než jedno století a jeho kořeny zasahají hluboko do minulosti. Na začátku je nutné poznamenat, že se nejedná o dva odlišné konflikty, ale o jeden konflikt. Jednou stranou konfliktu je karabašský region za aktivní podpory a účasti Arménie, druhou stranou sporu je ázerbájdžánská vláda. Hovoříme proto o tzv. zmezinárodněm vnitřním konfliktu. Podívejme se nyní, co je hlavní příčinou tohoto národnostního konfliktu.

Existují dvě hlavní příčiny karabašského konfliktu. První z nich vychází z odlišné etnické identity. Náhorní Karabach je malá oblast na území Ázerbájdžánu.⁴⁸ Dominantní etnickou skupinou jsou zde Arméni, kteří se naplno ztotožňují s identitou a kulturou Arménské republiky. Ta je považována za jeden z nejhomogennějších států světa. Etničtí Arméni tvoří 96% populace a vyznávají křesťanské náboženství. Řadíme je k indoevropským národům. Mezi nejvýznamnější kulturní atributy patří arménština jako národní jazyk a specifický druh písma.⁴⁹ V Ázerbájdžánu jsou dominantní etnickou skupinou Ázerbájdžánci. Ti tvoří 90,6%

⁴⁸ Viz příloha č. 6 mapa Náhorního Karabachu.

⁴⁹ The Government of the Republic of Armenia. Dostupné na: <http://www.gov.am/en/demographics/>, 28. 3. 2013.

populace⁵⁰ a většina z nich vyznává islám. Řadíme je k turkickým národům.⁵¹ Jak můžeme vidět, oba národy jsou etnicky naprosto odlišné. Svou etnickou identitu navíc vnímají velice intenzivně a silně se vymezují jedna vůči druhé.

Druhou příčinu konfliktu musíme hledat v dávné minulosti, a to především v národnostní politice carského Ruska a následně Sovětského svazu. Abychom celému problému lépe porozuměli, provedeme krátkou sondu do historie. Historický vývoj Ázerbájdžánu byl spjat s Persií. Na počátku 19. století se severní část Ázerbájdžánu stala součástí carského Ruska, což bylo vnímáno velice negativně vzhledem k odlišné národní identitě i náboženství. Ve stejném období připojilo ruské impérium ke svému území také východní část Arménie. Ta vnímala připojení k Rusku pozitivně, jelikož dlouhou dobu byla v područí Osmanské říše a arménský národ trpěl represemi. Vzhledem k tomu, že Ázerbájdžán byl považován za tradičního spojence Turecka a národ velice nespolehlivý v rámci carského Ruska, začal car podporovat populační výměnu mezi Arménii a Ázerbájdžánem. Účelem této národnostní politiky bylo oslabit pozici Ázerbájdžánu. Na jeho území se proto v průběhu 19. století dostalo velké množství Arménů, kteří se usazovali hlavně na území Náhorního Karabachu. Poté, co byla ve druhé polovině 19. století objevena na ázerbájdžánském území ropa, migrace z Arménie ještě zesílila. Arméni byli ze strany cara považováni za spolehlivé spojence. Díky tomu získali Arméni také významné politické a ekonomické funkce v Ázerbájdžánu. Byl to jeden z taktických kroků carské národnostní politiky, jenž měl ještě více oslabit postavení Ázerbájdžánu. Tato taktika však vedla také k tomu,

⁵⁰ Tento údaj nezahrnuje etnické Armény žijící v Náhorním Karabachu. Dostupné na CIA: The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>, 28. 3. 2013.

⁵¹ CIA: The World Factbook. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>, 28. 3. 2013.

že začaly vznikat závažné pocity křivdy a nenávisti mezi oběma skupinami. Již na počátku 20. století se proto objevily první konflikty s etnickým podtextem (Cornell 2001: 53-55).

Po 1. světové válce získaly Arménie a Ázerbájdžán na krátkou dobu nezávislost. V tomto období probíhaly neustálé spory ohledně území Náhorního Karabachu. Je nutné zdůraznit, že pro obě země má Náhorní Karabach nesmírnou kulturní hodnotu. Je považován za kolébku jejich státnosti. Arménie zdůrazňuje skutečnost, že Náhorní Karabach je historické území Arménie. Je to místo, kde se po dlouhá staletí zachovala původní arménská identita na rozdíl od jiných oblastí, kde byli Arméni asimilováni. Ázerbájdžán považuje Náhorní Karabach za rodiště ázerbájdžánské identity spojené především s kulturními atributy (Gamaghelyan 2010: 38-39).

Spor mezi oběma zeměmi byl vyřešen až začleněním obou států do Sovětského svazu v roce 1922. Na základě Stalinova rozhodnutí z roku 1923 se stal Náhorní Karabach součástí Ázerbájdžánu a byl mu udělen široký autonomní status (Cornell 2001: 57-60). Zůstává otázkou, co vedlo tvůrce sovětské národnostní politiky k tomuto narýsování hranic. V té době totiž žilo na území Náhorního Karabachu 94% etnických Arménů a nic nebránilo spojení karabašské oblasti s Arménií. Arménie se s tímto rozhodnutím nikdy nesmířila (De Waal 2005: 14). Konflikt o Náhorní Karabach byl po celou dobu trvání Sovětského svazu zakonzervován a impulsem pro jeho eskalaci do plnohodnotné války byl rozpad SSSR na počátku 90. let. Jak jsme si ukázali, o karabašském konfliktu skutečně můžeme hovořit jako o národnostním konfliktu. Etnické rozdíly mezi oběma skupinami obyvatel jsou velice výrazné. Arméni i Ázerbájdžánci silně vnímají svou identitu a vymezují se vůči identitě druhé skupiny.

6.1 Konflikt o Náhorní Karabach

Konflikt o Náhorní Karabach byl do roku 1988 udržován v latentní fázi. Arménie i Ázerbájdžán si uvědomovaly neslučitelnost vlastních zájmů, ani jedna ze stran však nepřistoupila k rozhodnému jednání. V roce 1988 vstoupil spor do další fáze, tj. manifestace. V tomto roce začala Autonomní oblast Náhorní Karabach veřejně požadovat připojení k Arménii. Podobně jako v předchozích dvou případech Gruzie a Moldávie na to měly vliv především politické změny uvnitř SSSR, zejména pak vyhlášení glastnosti a perestrojky. Na požadavky Náhorního Karabachu zareagoval Ázerbájdžán zrušením karabašského autonomního statutu, což způsobilo masivní stávky a demonstrace. Zároveň začalo docházet k občasným incidentům, které měly charakter provokací a byly doprovázeny násilnostmi (Gamaghelyan 2010: 36). Od roku 1988 proto můžeme hovořit o tom, že se konflikt nacházel ve fázi eskalace. V plnohodnotnou válku se spor mezi Arménií a Ázerbájdžánem proměnil v roce 1991 a trval až do roku 1993. Na podzim 1993 se konflikt dostal do stadia tzv. mrtvého bodu. Ukázalo se, že ani jedna ze stran nemá dostatek sil k porážce té druhé. Obě země byly dlouhotrvající válkou také značně vyčerpané. Naskytla se proto nejvhodnější doba pro jednání o ukončení konfliktu a hledání přijatelného řešení (De Waal 2003: 226).

Od roku 1992 se situací na jihu Kavkazu začala intenzivně zabývat KBSE. V březnu 1992 byla svolána konference, na níž se jednalo o karabašském konfliktu a hledalo řešení pro urovnání arménsko-ázerbájdžánských vztahů. Výsledkem této konference bylo vytvoření tzv. Minské skupiny, jež měla za úkol nalézt politické řešení sporu. Ta ještě v roce 1992 navrhla mírový plán. Ten byl však Ázerbájdžánem odmítnut. Mírový proces komplikovalo od počátku několik významných skutečností.

Za první z nich můžeme považovat složení Minské skupiny. Členy skupiny totiž byly mj. USA a Rusko.⁵² Vzájemná konkurence mezi oběma státy a odlišné priority byly od počátku výraznou překážkou mírového procesu. Ten dále komplikovala skutečnost, že se jednalo o vnitrostátní i mezinárodní konflikt. V neposlední řadě bránilo mírovému urovnání sporu samotné stanovisko Arménie a Ázerbájdžánu. Ázerbájdžánská republika považovala konflikt za iredentistickou válku vedenou Arménií. Arménie argumentovala, že se jedná o válku mezi karabašskými Armény a ázerbájdžánskou vládou, do níž byla Arménie vtažena. Přes veškeré snahy a intenzivní vyjednání se KBSE mírový plán prosadit nepodařilo. Konflikt se následně opět rozhořel. V květnu 1994 bylo pod záštitou ruského ministra obrany dojednáno příměří mezi oběma stranami (De Waal 2003: 229-231).

Konflikt si vyžádal velké množství obětí, uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Odhaduje se, že své domovy muselo opustit 870 tisíc Ázerbájdžánců a 300 tisíc Arménů. Náhorní Karabach vystupuje od počátku 90. let jako de facto nezávislý stát. Má vlastní politickou reprezentaci, kontroluje celé své území a dokáže zajistit základní potřeby svých občanů. Jeho nezávislost, jež byla vyhlášena v roce 1991, však nikdo neuznal, a to ani samotná Arménie. Politická reprezentace Náhorního Karabachu se neúčastní ani oficiálních jednání ohledně řešení konfliktu a určení statutu Náhorního Karabachu. Zájmy karabašských Arménů zastupuje Arménie (Özkan 2008: 578-583).

Nedá se přesně určit, v jaké fázi se konflikt od roku 1994 nacházel. Vzhledem k tomu, že došlo k výraznému oslabení intenzity konfliktu,

⁵² Minská skupina se skládá z USA, Francie, Ruska, Běloruska, Itálie, Německa, Švédska, Finska, Turecka, Arménie a Ázerbájdžánu. Dostupné na OSCE: <http://www.osce.org/mg/66926>, 28. 3. 2013.

opětovnému navázání komunikace mezi oběma stranami sporu a k jednání o přijatelném řešení, dalo by se tvrdit, že konflikt se dostal do fáze deeskalace. Je však nutné upozornit, že i přes uzavření příměří docházelo v konfliktní zóně k násilným incidentům. Po uzavření příměří v roce 1994 začala intenzivní jednání mezi Arménií a Ázerbájdžánem, která se odehrávala v rámci Minské skupiny. Ta měla za úkol vytvořit vhodný rámec pro politické vyjednávání ohledně karabašského konfliktu; navrhnout mírovou dohodu, jež bude přijatelná pro všechny strany sporu, a podpořit mírový proces skrze vyslání mírových sil do konfliktní oblasti.⁵³ Ještě v roce 1994 začala Minská skupina připravovat návrh mírového plánu. KBSE byla také připravena vyslat misi do konfliktní oblasti, neboť v průběhu roku 1994 vyškolila speciální tým (CSCE 1994b: 11-12).

Pokud bychom se zaměřili na roli OBSE v letech 1994-1997, mohli bychom konstatovat, že byla aktivním zprostředkovatelem jednání a mediátorem mezi jednotlivými stranami konfliktu. Zástupci OBSE se osobně setkávali nejen s nejvyššími představiteli obou států, ale také s vojenskými veliteli na všech úrovních. Pokračovala také vyjednávání na nejvyšší politické úrovni v rámci Minské skupiny. Hlavním úkolem Minské skupiny v těchto letech bylo vyřešení statutu Náhorního Karabachu, jenž byl podmínkou pro uzavření mírové smlouvy, a vyřešení otázky uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Podobně jako v předchozích dvou případech vycházela OBSE ze svých zásad a principů. Statut Náhorního Karabachu měl být proto vyřešen širokou politickou a kulturní autonomií. Teritoriální integrita Ázerbájdžánu měla zůstat zachována. V roce 1996 začala OBSE pracovat také na konkrétních opatřeních na budování důvěry. První z těchto projektů spočíval ve vytvoření tzv. mechanismu krizového sledování. Ten měl sloužit k ověřování hlášení o porušování příměří (OSCE 1997b: 11).

⁵³ OBSE: Minsk Group. Dostupné na: <http://www.osce.org/mg/66872>, 28. 3. 2013.

V roce 1997 došlo v rámci mírového procesu k určitému posunu. Došlo k transformaci Minské skupiny. Rusko už nebylo jedinou předsednickou zemí. Minská skupina měla od roku 1997 celkem tři předsednické státy, a to USA, Francii a Rusko. Tato změna byla všemi stranami vnímána velmi pozitivně (Gamaghelyan 2010: 37). Zároveň byl dokončen první plán řešení karabašského konfliktu. Tzv. balíkový přístup se skládal ze dvou částí. První z nich počítala s definitivním ukončením konfliktu včetně stažení vojsk, repatriace uprchlíků a garantování bezpečnosti. Ve druhé části byly předloženy návrhy na konečný statut Náhorního Karabachu. Tento návrh řešení byl však všemi stranami odmítnut. V prosinci 1997 vypracovali zástupci Minské skupiny ještě jeden návrh na mírové urovnání sporu. Ten počítal s tím, že všechny sporné otázky budou řešeny krok po kroku. Do tohoto návrhu se vkládaly největší naděje, jelikož arménský i ázerbájdžánský prezident byli připraveni tento návrh podpořit. Politická reprezentace Náhorního Karabachu však tuto variantu jako způsob řešení karabašské otázky odmítla. Mírový plán nakonec odmítla i Arménie, a to po té, co byl v roce 1998 zvolen nový arménský prezident⁵⁴ (Jacoby 2005: 32).

I po odmítnutí mírového plánu pokračovali spolupředsedové Minské skupiny na vytváření konečné podoby dohody mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Dále také probíhala bilaterální i multilaterální jednání na oficiální i neoficiální úrovni. Mediace, konzultace, pořádání kulatých stolů a preventivní diplomacie jsou důležité ve všech fázích konfliktu. V případě Náhorního Karabachu to platí dvojnásobně. Proto se osobní

⁵⁴ Skutečnost, že konflikt o Náhorní Karabach je velice citlivou otázkou v arménské společnosti, dokládají právě předčasné volby v roce 1998. Poté, co byl prezident Ter-Petrosjan ochoten podpořit mírový plán z roku 1997, zvedla se proti němu obrovská vlna kritiky u domácí politické opozice i v arménské společnosti. Arméni považovali jakékoliv ústupky v rámci karabašské otázky za slabost prezidenta a za zradu arménskému lidu. Pod nátlakem opozice i společnosti musel prezident nakonec odstoupit (Özkan 2008: 585-586).

zástupce OBSE při Minské skupině účastnil jednání na nejvyšší politické úrovni v rámci Minské skupiny. Zároveň také sám inicioval bilaterální vyjednávání mezi nejvyššími politickými představiteli Arménie a Ázerbájdžánu a vyrážel přímo do konfliktní oblasti, kde se setkával a konzultoval situaci s karabašskými vojenskými veliteli. Zástupci OBSE navázali kontakty také s Výborem mezinárodního červeného kříže, který v oblasti působil. Společně hledali vhodná řešení humanitárních otázek. Šlo především o otázku uprchlíků a vnitřně přesídlených osob (OSCE 1998: 20).

Vzhledem k tomu, že jednou z největších překážek mírového procesu byla silná nedůvěra mezi oběma stranami sporu, zaměřila se OBSE ve své činnosti na opatření pro budování důvěry. Ukázalo se totiž, že mechanismus krizového sledování, jenž byl zřízen v roce 1997, docela funguje. Obě strany začaly respektovat a dodržovat doporučení OBSE, což výrazně pomohlo ke snížení napětí v konfliktní zóně. V roce 1999 proto bylo rozhodnuto, že do konfliktní oblasti budou dvakrát za měsíc vysílány monitorovací týmy. Zároveň bylo vytvořeno rádiové spojení, v rámci něhož docházelo ke komunikaci mezi oběma stranami. V případě, že se objevily incidenty, spojili se zástupci konfliktních stran s OBSE, jež měla za úkol incidenty řádně prošetřit a uklidnit celkovou situaci (OSCE 1999b: 30-32). Vytvoření takovéto „horké“ linky se ukazuje v tomto typu konfliktů jako nesmírně důležité a prospěšné. Situaci řeší třetí neutrální strana, což do určité míry zabraňuje násilné eskalaci s tragickými důsledky. V rámci CBMs byla v roce 1999 vytvořena také smíšená komise ze zástupců Náhorního Karabachu, Arménie a Ázerbájdžánu. Ta měla za úkol postupně zajistit výměnu válečných zajatců mezi všemi stranami konfliktu. S výměnou válečných zajatců všichni zúčastnění souhlasili, což byl další významný impuls pro budování vzájemné důvěry. V témže roce otevřela

OBSE svou kancelář v Jerevanu. Ta složila především ke koordinaci činnosti OBSE v regionu. Řešení konfliktu o Náhorní Karabach spadalo do kompetencí pouze Minské skupiny (OSCE 1999b: 30-32). Nedlouho po té byla otevřena i kancelář OBSE v Baku.

Ani na počátku nového tisíciletí nedošlo z hlediska karabašského konfliktu k zásadním změnám. Všechny strany deklarovaly, že jsou připravené hájit vlastní zájmy na úkor té druhé. I nadále docházelo ke slovnímu nátlaku a přetrvávaly také hraniční blokády a ekonomické sankce, což mělo zásadní dopad zejména na Arménii, jejíž ekonomika se nacházela v naprosto bídém stavu (Özkan 2008: 586). Na základě toho bychom mohli hovořit o tom, že se karabašský konflikt nacházel ve stadiu manifestace. Je však nutné mít na paměti, že se i nadále objevovaly drobné násilné incidenty, což není charakteristickým znakem této fáze konfliktu. Minská skupina se i nadále snažila vytvořit mírový plán a zprostředkovávala mírový vyjednávací proces. Jednání probíhala několikrát do roka, ale k žádnému posunu nedošlo. Ani jedna ze stran nebyla nakloněna kompromisnímu řešení, přestože obě deklarovaly svůj zájem na vyřešení společného problému. Historické křivdy, nenávisť mezi oběma etnickými skupinami a touha po pomstě jsou v Arménii i Ázerbájdžánu hluboce zakořeněny. Všechny politické elity v obou zemích si vystavěly politickou kariéru na nacionalistické rétorice. Jakékoliv přistoupení ke kompromisu je příliš riskantní. Strategie ani válka, ani mír se proto stala základem arménské a ázerbájdžánské politiky (Özkan 2008: 592). Tato skutečnost je však zásadní překážkou mírového procesu a nedovoluje posunout otázku Náhorního Karabachu k úspěšnému vyřešení a uzavření mírové smlouvy. Ukazuje se, že v případě Náhorního Karabachu je naprosto klíčové vybudování důvěry mezi oběma společnostmi. Proto se OBSE začala soustředit na praktické projekty v rámci CBMs. Ty byly

určené především pro budování důvěry zdola, tj. směrem od obyčejných lidí.

V roce 2002 začala být realizována celá řada projektů CBMs. OBSE se zaměřila především na oblast životního prostředí. Jedním z prvních takovýchto projektů byl projekt na sdílení vodních toků v oblasti severní části hranice mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Cílem tohoto projektu bylo zlepšit kvalitu vody a její kontrolu. Na vodě jsou závislí obyvatelé obou států. Vlivem konfliktu došlo na celé řadě míst k narušení vodovodních toků a potrubí. Na zajištění kvalitního přívodu vody a na kontrole kvality vodních zdrojů se podle návrhu OBSE začali podílet odborníci z Arménie i Ázerbájdžánu. OBSE chtěla především docílit toho, že dojde k navázání přeshraniční komunikace a následné spolupráci specialistů z obou konfliktních stran (OSCE 2003: 45-46). Další z velice důležitých projektů, který navrhla OBSE v roce 2002 v rámci CBMs, byl projekt zaměřený na odminování území. Během války o Náhorní Karabach bylo okolo arménsko-ázerbájdžánských hranic rozmístěno velké množství min. Po válce nebyly miny odstraněny vzhledem k stále trvajícím nepřátelství. Oba státy také odmítly přistoupit k Ottawské konvenci, jež zakazuje užívání, skladování, výrobu a převod nášlapných min. Stále se proto objevují tragické osudy lidí, kteří jsou postiženi výbuchem nášlapné miny. To následně vede k obviňování, prohlubování nedůvěry a touze po odplatě. Aby se vzájemná nenávist dále nestupňovala, je naprosto stěžejní usilovat o odminování postižených území. OBSE se tímto problémem intenzivně zabývá od roku 2002. V tomto roce se poprvé konala mezinárodní konference v Jerevanu pod záštitou OBSE zaměřená na problematiku nášlapných min. Cílem této konference bylo informovat a vysvětlit podstatu Ottawské konvence. Diskutovalo se také o negativních důsledcích používání min. Konference v Jerevanu se účastnili vrcholní diplomatici

i vojenští zástupci zemí jižního Kavkazu, zástupci členských států OBSE a významní donoři. Konference zaznamenala úspěch. Od roku 2002 začala jednání o odminování postižených území. OBSE se těchto jednání aktivně účastnila a vystupovala v roli mediátora s cílem zajistit přijatelnou dohodu pro obě strany (Berikashvili 2005: 132-142). Všechny tyto iniciativy a projekty OBSE jsou určeny k budování vzájemné důvěry. Již v předchozích případech Gruzie a Moldávie jsme došli k závěru, že budování důvěry zdola je velice důležité. Zároveň je nesmírně obtížné usmířit jednotlivé etnické skupiny, ve kterých je po mnoho desítek let zakořeněna vzájemná nenávist. Nápomocny v tomto případě mohou být právě neutrální projekty, například vodovodního hospodářství. Na vodě jsou závislí všichni. Společná práce na tomto projektu by tak mohla odsunout historické křivdy do pozadí a přimět jednotlivé skupiny ke spolupráci. Jak jsme si ukázali, také problém min je podstatnou překážkou v budování lepších arménsko-ázerbájdžánských vztahů. Proto je nutné se tímto problémem i nadále zabývat.

Z hlediska pokračujícího vyjednávacího procesu byl důležitý rok 2006. V tomto roce dokončila Minská skupina tzv. základní zásady pro urovnání sporu. Tyto zásady zahrnovaly: demilitarizaci konfliktní zóny, rozmístění mezinárodních mírových sil, poskytnutí mezinárodní pomoci, závazek obou stran, že nebudou ve vzájemných sporech používat sílu ani jí hrozit, multilaterální i bilaterální závazky a uspořádání transparentního referenda o budoucím statutu Náhorního Karabachu (Bloed 2006: 344-346). Ázerbájdžán však nesouhlasil s uspořádáním referenda v Náhorním Karabachu. V Ázerbájdžánské ústavě je zakotvena možnost referenda v čl. 3. Ta se ale týká celonárodního referenda. Není možné, aby došlo ke konání referenda pouze v určité části země, což de jure Náhorní Karabach stále ještě je (The Constitution of the Republic of Azerbaijan 2002:

nestránkováno). Jednání se proto opět neposunula ke konstruktivnímu řešení.

Zato konflikt od roku 2006 začal opět nabývat na intenzitě. V oblasti konfliktu působila od roku 2005 monitorovací mise, jež měla nashromáždit všechny potřebné informace o zóně konfliktu. V roce 2006 byla tato mise ukončena, jelikož v konfliktní oblasti docházelo k porušování příměří. Tyto incidenty ohrožovaly bezpečnost monitorovacího týmu, proto byla mise ukončena. Minská skupina se situací intenzivně zabývala a vyzvala všechny strany, aby zdvojnásobily své úsilí při hledání vhodného řešení (OSCE 2007: 8-9). Na základě této skutečnosti přepracovala Minská skupina také základní zásady pro urovnání konfliktu a v roce 2007 předložila novou verzi návrhu. Nově tyto zásady zahrnovaly stažení arménských vojenských sil z ázerbájdžánského území, demilitarizaci konfliktní zóny, rozmístění mezinárodních mírových sil, odminování postižených území a repatriaci uprchlíků. Zásady také počítaly s budoucím vyřešením statutu Náhorního Karabachu. Žádná konkrétní lhůta však stanovená nebyla. S tímto návrhem nesouhlasila Arménie. Požadovala, aby stažení jejích vojenských jednotek předcházelo konání referenda o karabašském statutu. Ázerbájdžán naopak usiloval o opačné pořadí (Rasizade 2010: 297-299).

Přes veškeré aktivity Minské skupiny se nepodařilo zabránit tomu, že se v roce 2008 dostal konflikt opět do fáze eskalace. V březnu tohoto roku došlo k nejzávažnějším incidentům od uzavření příměří v roce 1994 a reálně hrozila násilná eskalace. Je nutné zdůraznit, že eskalaci konfliktu předznamenávaly i číselné údaje o zbrojení. Obě země v posledních

několika letech rapidně zvýšily výdaje na zbrojení.⁵⁵ Situaci začal ihned řešet osobní zástupce OBSE při Minské skupině. Krátce poté, co došlo k incidentům, osobně přijel do zóny konfliktu a snažil se dojednat dohodu mezi jednotlivými stranami. Intenzivně vyjednával jak s nejvyššími politickými představiteli, tak také s vojenskými veliteli. Sám se však ocitl v nebezpečí, když se v době jeho přítomnosti rozhořely násilnosti, a to i navzdory bezpečnostním zárukám ze strany místních vojenských velitelů (OSCE 2009b: 11-12).

Přestože arménský i ázerbájdžánský prezident podepsali za zprostředkování zástupců OBSE prohlášení o tom, že budou usilovat o zlepšení situace, násilné incidenty od roku 2008 neustávají. Konflikt se stále nachází ve fázi eskalace a přes veškerá vyjednávání se nedaří přijmout konečný návrh řešení. Od roku 2008 se vyjednávací proces nikam neposunul. Stále probíhají jednání o přijetí základních zásad pro urovnání konfliktu. Ty se však do dnešního dne přijmout nepodařilo. Mezi Arménií a Ázerbájdžánem není dostatečná politická vůle ke kompromisu. Budování vzájemné důvěry nepomáhá ani skutečnost, že obě země včetně Náhorního Karabachu v poslední době masivně zbrojí. Ázerbájdžán díky ziskům z ropy několikanásobně navýšil rozpočet na obranu. V roce 2011 činily náklady na zbrojení 3 miliardy dolarů, což se pro představu rovná celkovému federálnímu rozpočtu Arménie. Náhorní Karabach také udržuje svou armádu v pohotovosti. Na 1000 obyvatel připadá 65 lidí v armádě. Tím překonává téměř všechny země, pokud jde o podíl populace v armádě. I Arménie zvyšuje své výdaje na zbrojení. Navíc v pravidelných

⁵⁵ Arménie vydala v roce 2003 2,7% HDP na zbrojení. V roce 2006 už podíl činil 2,9% HDP a v roce 2008 dokonce 3,4% HDP. Ázerbájdžán také rapidně zvyšoval výdaje na zbrojení. V roce 2003 vydal 2,4% HDP, v roce 2006 3,4% HDP a v roce 2008 3,3% HDP. Dostupné na The SIPRI Military Expenditure Database: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>, 29. 3. 2013. Z těchto údajů vyplývá, že ani jeden ze států nepovažuje situaci v regionu za stabilní. V případě Arménie a Ázerbájdžánu se jistě nedá mluvit o přátelských vztazích.

intervalech nakupuje a dostává zbraně od Ruské federace (Valiyev 2012: 200). Rusko je samo o sobě považováno za podstatnou překážku při řešení konfliktu. Ruská federace nemá skutečný zájem na vyřešení karabašského konfliktu. Důvody jsou podobné jako v případě Gruzie a Moldávie. Jedním z hlavních cílů Ruské federace je zabránit pronikání Západu do oblasti Kavkazu. Zde má Rusko tradičně své politické, bezpečnostní a ekonomické zájmy v rámci tzv. blízkého zahraničí. Za každou cenu chce také zabránit rozšiřování EU a NATO směrem ke svým hranicím a udržet si zde svůj vliv. Do značné míry k tomu využívá právě nevyřešených konfliktů, což mu zaručuje udržení vlastního vlivu v oblasti. Medvěděvova i současná Putinova administrativa, přestože se staví do role arbitra, nemá příliš mnoho zájmu na řešení otázky Náhorního Karabachu a těží ze současného status quo.

Podle Conflict Barometru se v současné době nachází karabašský konflikt na stupni číslo tři, což značí násilnou krizi (Conflict Barometer 2012: 17). Přes veškeré neúspěchy a odmítavé postoje k návrhům mírových plánů pokračuje nadále vyjednávací proces, v rámci něhož se prostřednictvím diplomacie, mediace a zprostředkování hledá mírové řešení sporu. OBSE se spolu s dalšími mezinárodními i nevládními organizacemi podílí na realizaci a financování projektů na budování důvěry. V současné době je většina projektů zaměřená hlavně na oblast životního prostředí. Za jeden z nejvýznamnějších CBMs projektů z poslední doby můžeme považovat projekt zaměřený na koordinaci požárů. Požáry jsou vážným problémem v oblasti jižního Kavkazu. Zasahují většinou skrze hranice jednotlivých států, což vyžaduje přeshraniční spolupráci. Vzhledem k napjatým vztahům, které zde panují, může být i požár potenciálním zdrojem dalšího napětí. Vznikl proto projekt zacílený na hasiče z oblasti Jižního Kavkazu. Pomocí tohoto projektu by

měla být vytvořena společná strategie lesní politiky pro koordinaci a zvládání lesních požárů. Projektu se účastní zástupci Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie. Ti také absolvovali terénní výcvik a společné školení, v rámci něhož se diskutovalo o problémech jednotlivých regionů. Projekt pomohl v budování důvěry ve třech směrech: byla navázána komunikace mezi lidmi, vznikly komunikační kanály mezi příslušnými orgány a tyto komunikační kanály následně zajistily spolupráci různých institucí v prevenci a boji proti lesním požárům. Ukazuje se, že tento typ projektů pozitivně ovlivňuje budování důvěry (OSCE 2012a: 73-75). V posledních letech byla realizována celá řada environmentálních projektů v oblasti jižního Kavkazu za aktivní účasti OBSE. Některé z nich již byly dokončené, na jiných se intenzivně pracuje a jiné se teprve připravují.⁵⁶

6.2 Hodnocení role OBSE při řešení konfliktu o Náhorní Karabach

Je velice obtížné zhodnotit činnost a roli OBSE při řešení konfliktu o Náhorní Karabach. Z výše uvedených skutečností nám vyplývá, že dosavadní aktivity OBSE nejsou příliš úspěšné a za celých dvacet let nevedly k žádnému posunu. Nelze však s určitostí říct, že OBSE při řešení karabašského konfliktu selhala a svou roli regionální bezpečnostní organizace nesplnila. OBSE hraje od roku 1992 klíčovou roli při řešení konfliktu o Náhorní Karabach. Usilovně se snaží naplnit všechny své závazky regionální bezpečnostní organizace prostřednictvím nástrojů, které má k dispozici. Na základě podrobného zkoumání docházíme k závěru, že OBSE se intenzivně podílí na řešení karabašského konfliktu a všemi možnými prostředky usiluje o zajištění bezpečnosti v rámci svého regionu působení. Objektivně však musíme uznat, že její dosavadní činnost nebyla úspěšná a nevedla k pokroku ani na nejvyšší politické úrovni, ani na úrovni

⁵⁶ Podrobnější informace o těchto projektech na oficiálních stránkách Environment and Security Initiative: <http://www.envsec.org/index.php?lang=en>, 29. 3. 2013.

obyčejných lidí. Za vážné selhání pokládáme skutečnost, že se OBSE nedaří zabránit eskalaci konfliktu, jež je doprovázena celou řadou násilných incidentů. Ty si každý rok vyžádají desítky obětí. Za alarmující považujeme také nedostatečnou aktivitu v otázce uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Za celých dvacet let nedošlo v této otázce k vůbec žádnému pokroku. Skutečnost, že je OBSE při své dosavadní činnosti neúspěšná, přikládáme několika důvodům. Za nejvýznamnější překážku považujeme složení Minské skupiny. Konkurence mezi Ruskem a USA a jejich zájmy v regionu významně ovlivňuje mírový proces již od počátku. Další podstatnou překážkou v budování míru je systém rozhodování. Rozhodnutí musí být v rámci OBSE přijímána jednomyslně, což je v případě arménsko-ázerbájdžánského konfliktu vážný problém. Důkazem toho je skutečnost, že dodnes nebyla schválena dlouhodobá mise OBSE pro oblast Náhorního Karabachu. Celou situaci navíc komplikuje vnitrostátní a zároveň mezinárodní povaha konfliktu. Za problematické považujeme také to, že se Minská skupina od začátku soustředila více na politické usmíření než na budování důvěry zdola. Je nutné upozornit, že budování důvěry mezi arménskou a ázerbájdžánskou společností je nesmírně obtížný proces, zároveň však klíčový pro další pokrok při řešení karabašského konfliktu. Na rozdíl od případu Moldávie, kde mezi jednotlivými etnickými skupinami nejsou zakořeněny dávné křivdy z minulosti, setkáváme se v arménské a ázerbájdžánské společnosti s vysokou mírou nenávisti, pocitů křivky a touhou po odplatě. Dokud nedojde k usmíření mezi jednotlivými etnickými skupinami, jen těžko se bude dařit mírovému vyjednávacímu procesu na nejvyšší politické úrovni. Ukazuje se totiž, že v případě národnostních a etnických konfliktů je právě budování důvěry a přátelských vztahů zdola od obyčejných lidí naprosto zásadní pro další posun z hlediska řešení konfliktu. OBSE sice zahájila několik projektů na

budování důvěry, pokrok je ale velice pomalý. Stále je však důležité mít na paměti, že řešení etnických a národnostních konfliktů zahrnující usmíření mezi jednotlivými skupinami je nesmírně náročný a zdlouhavý proces. Může trvat i celé roky a vyžaduje trpělivý a citlivý přístup k dané problematice. Měli bychom také zmínit pozitivní přínos OBSE při řešení konfliktu o Náhorní Karabach. OBSE se od počátku úspěšně daří plnit roli zprostředkovatele a mediátora. Důkazem toho jsou pravidelná setkání, ke kterým dochází několikrát za rok. Významná je její role při zprostředkování politického dialogu na formální i neformální úrovni. Návštěvy osobního zástupce OBSE při Minské skupině přímo v terénu jsou nesmírně důležité a setkávají se s pozitivním ohlasem jak ze strany politiků, tak ze strany vojenských vůdců. Naše závěry vycházejí také z hodnocení mezinárodních a místních nevládních organizací a médií.

Jedna z nejvýznamnějších mezinárodních nevládních organizací, jež se v oblasti dlouhodobě pohybuje, je Human Rights Watch. Ta dlouhodobě upozorňuje, že v Arménii, Ázerbájdžánu i oblasti Náhorního Karabachu dochází k porušování lidských práv. Podle poslední zprávy HRW sice OBSE přijala spolu s dalšími mezinárodními organizacemi opatření proti porušování lidských práv, tato opatření však nevymáhá a toleruje pouze velice pomalý pokrok ke zlepšení ze strany místních orgánů. OBSE často kritizuje obě země za nedostatečné dodržování lidských práv, což je zároveň porušení Helsinského závěrečného aktu. Konkrétní kroky však z její strany, vyjma několika strategií, podniknuty nebyly. Podle HRW se OBSE i další mezinárodní organizace zaměřují hlavně na vyjednávání ohledně politických záležitostí, nedostatečně se však věnují lidským právům a situaci uvnitř arménské i ázerbájdžánské společnosti (HRW 2013: nestránkováno).

Nevládní organizace se také intenzivně zabývají nárůstem násilných incidentů. Arménská pobočka, Helsinki Citizen's Assembly zabývající se demokratickými principy, tolerancí, pluralismem a lidskými právy, dlouhodobě vyjadřuje své znepokojení nad nárůstem násilných incidentů. V jedné ze svých zpráv upozorňuje na přeshraniční konflikty a etnicky motivované vraždy. Zároveň zástupci HCA vyzývají OBSE a další mezinárodní organizace, aby se násilnostmi začaly konečně intenzivně zabývat. Jejich činnost v tomto směru hodnotí jako naprosto nedostačující a prohlubující krizi v arménsko-ázerbájdžánské společnosti. Podle HCA se OBSE nedaří zajistit trvalé příměří, ukončit závody ve zbrojení mezi oběma státy, rozvoj občanských iniciativ mezi oběma společnostmi a monitorovat situaci v zóně konfliktu. Všemi těmito oblastmi by se proto měla aktivně zabývat (HCA 2012: nestránkováno). Ke stejnému závěru dochází také International Crisis Group. Ta kritizuje OBSE především za to, že toleruje výrazné zbrojení obou zemí a nevyžaduje dodržování jejích zásad a principů. ICG upozorňuje také na velice pomalý pokrok ve vyjednávacím procesu. Podle její poslední zprávy je Minská skupina v roli zprostředkovatele neúspěšná, o čemž svědčí současná situace. Minská skupina by se měla více zasazovat o přijetí základních zásad pro urovnání konfliktu, které předložila v roce 2007, a být aktivnější v rámci politického dialogu (ICG 2011: nestránkováno). Všechny nevládní organizace se shodují, že OBSE spolu s dalšími mezinárodními organizacemi selhala při řešení otázky uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Ti už dvacet let žijí v naprosto nevyhovujících podmínkách bez naděje na zlepšení.

Po pečlivé analýze arménského i ázerbájdžánského tisku docházíme k názoru, že oba státy vnímají pozitivně roli OBSE jako zprostředkovatele mírového vyjednávacího procesu. Média pravidelně informují o jednáních probíhajících v rámci Minské skupiny. Velice pozitivně je hodnocena role

osobního zástupce OBSE při Minské skupině, který pravidelně navštěvuje obě země i zónu konfliktu a vede formální i neformální jednání a konzultace. OBSE však místní média pravidelně kritizují za nevyřešenou situaci uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Tato otázka se také stává součástí propagandy, kterou obě země využívají k očerňování té druhé, což vede k prohlubování vzájemného nepřátelství. Na základě analýzy arménského a ázerbájdžánského tisku docházíme k závěru, že OBSE se nedaří budovat důvěru ani na nejvyšší politické úrovni, ani na té společenské. Svědčí o tom nacionalistická rétorika politických vůdců a neustálé výpady a obviňování jedné či druhé strany prostřednictvím médií.⁵⁷

⁵⁷ Tyto informace je možné ověřit na: <http://www.armenianow.com/>, <http://www.azertag.com/>, 29. 3. 2012.

7 Závěr

Rozpad Sovětského svazu představoval významný historický milník pro vývoj nových suverénních států postsovětského prostoru. Zároveň se stal impulsem pro vznik závažných národnostních a etnických konfliktů, které byly tvrdou politikou centrální vlády Sovětského svazu po celá léta eliminovány, popřípadě vznikly v důsledku sovětské národnostní a populačně-demografické politiky. Vzhledem k tomu, že se bývalé sovětské republiky staly po rozpadu SSSR členskými státy Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, začala se KBSE touto problematikou intenzivně zabývat. Do agendy KBSE se tudíž národnostní a etnické konflikty dostaly až na počátku 90. let. V této době představoval tento typ konfliktů nový fenomén. Brzy se ukázalo, že KBSE chyběly účinné nástroje a mechanismy pro řešení národnostních a etnických konfliktů. Byl to také jeden ze zásadních podnětů k transformaci Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a postupnému vytvoření operativních nástrojů a mechanismů pro prevenci a řešení etnických a národnostních konfliktů. V tomto směru byl významný rok 1994, kdy se z původního multilaterálního fóra stala regionální bezpečnostní organizace s pevnou institucionální strukturou, jasně vymezenými cíli a mechanismy. Ta dnes nese název Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a představuje největší regionální bezpečnostní organizaci na světě.

Základním předpokladem, ze kterého jsme při psaní diplomové práce vycházeli, je právě skutečnost, že Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě je regionální bezpečnostní organizací. Na základě toho jsme se domnívali, že jedním z hlavních cílů OBSE je podílet se na udržování regionálního míru a bezpečnosti. Předpokládali jsme, že OBSE se v rámci vlastní členské základny aktivně podílí na řešení národnostních a etnických konfliktů, které svou povahou ohrožují mír a bezpečnost celého

mezinárodního společenství. Na základě toho jsme očekávali, že OBSE má potřebné nástroje a mechanismy pro řešení tohoto typu konfliktů ve všech jeho fázích. S těmito předpoklady souvisely také naše výzkumné otázky.

Na základě podrobného zkoumání a hluboké kvalitativní analýzy tří konkrétních případů Gruzie, Moldávie, Arménie a Ázerbájdžánu docházíme k závěru, že se naše původní předpoklady potvrdily. Ve všech zkoumaných zemích se KBSE/OBSE od počátku aktivně podílí na řešení národnostních a etnických konfliktů, které se rozhořely na začátku 90. let v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu. Již při podepsání Helsinského závěrečného aktu a ustanovení Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě bylo jedním ze základních cílů všech členských států mírové řešení sporů. Jedním ze základních principů, z nichž současná Organizace pro bezpečnost a spolupráci vychází, je, že se státy zdrží hrozby a použití síly ve vzájemných vztazích. Státy se také zavázaly, že budou své spory řešit mírovou cestou a mírovými prostředky. Jako regionální bezpečnostní organizace se proto OBSE snaží využít všech svých možností, nástrojů a mechanismů k zajištění stability, bezpečnosti a míru v rámci svého regionu působení. Usiluje tak o naplnění závazků vyplývajících z kapitoly VIII Charty OSN. Na základě toho převzala OBSE jako regionální bezpečnostní organizace jednu z klíčových rolí při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru.

Z hlediska řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru se OBSE snaží plnit zejména roli neutrálního třetího aktéra. Tato skutečnost je ze strany OBSE dlouhodobě prosazována a zdůrazňována, což jsme při důkladném zkoumání jednotlivých případů mnohokrát vyzorovali. Vytvořila proto také specifické nástroje a mechanismy, jež jsou využívány při řešení národnostních a etnických

sporů a jejichž podstata tkví právě v neutralitě a nestrannosti při vykonávání konkrétní činnosti. Těmito nástroji jsou vysoký komisař pro národnostní menšiny a dlouhodobé mise. Dále využívá specifický mechanismus CBMs, tj. opatření na budování důvěry. Prostřednictvím těchto nástrojů a mechanismů OBSE usiluje o naplnění role neutrálního třetího aktéra. Tato skutečnost se projevuje také v konkrétní činnosti a krocích, jež OBSE podniká za účelem řešení konfliktů.

Na základě zkoumání docházíme k závěru, že OBSE se v rámci své činnosti při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru soustředila na dvě hlavní oblasti. První z nich byla zacílena na dosažení trvalého politického urovnání sporu, a to v souladu se zásadami a principy OBSE. To bylo hlavním cílem OBSE ve všech zkoumaných případech. Od počátku svého působení ve zkoumaných zemích proto usilovala o vytvoření širokého rámce pro politické vyjednávání. OBSE vystupovala v roli aktivního zprostředkovatele a mediátora z hlediska mírového vyjednávacího procesu. Ve všech fázích konfliktu k tomu využívala především preventivní mnohoúrovňovou diplomacii, konzultace a dlouhodobé postupy směřující k budování trvalého míru. Tato činnost byla v Gruzii a Moldávii realizována zejména prostřednictvím dlouhodobých misí OBSE a vysokého komisaře pro národnostní menšiny. V případě konfliktu o Náhorní Karabach pak byla vytvořena Minská skupina. Jak ukázal výzkum, zástupci OBSE se aktivně podíleli na politickém vyjednávání o řešení konfliktů. Dále také usilovali o vyřešení statutu kvazi státních jednotek, které po násilné eskalaci konfliktů vznikly na území všech zkoumaných států. V souladu se zásadami a principy OBSE bylo jako řešení ve všech zkoumaných případech navrhováno zachování teritoriální integrity jednotlivých států. Zároveň měly separatistické regiony získat širokou politickou i kulturní autonomii, což

mělo být zakotveno jak v navrhovaných mírových smlouvách, tak v ústavách zkoumaných států.

Druhou oblastí, na kterou se OBSE v rámci své činnosti při řešení národnostních a etnických konfliktů soustředila, byla opatření na budování důvěry. OBSE se zaměřila především na budování důvěry zdola, tj. směrem od obyčejných lidí. Během analýzy všech tří případů jsme došli k závěru, že mezi jednotlivými etnickými skupinami ve zkoumaných státech panuje silná nedůvěra, převládají pocity vzájemné nenávisti a v případě Gruzie, Arménie a Ázerbájdžánu také hluboce zakořeněné křivdy z minulosti. Všechny tyto skutečnosti výrazně napomáhají rozdmýchávání mezietnického napětí a jsou překážkou pro konečné řešení dlouhotrvajících konfliktů. Jak ukázal náš výzkum, v případě národnostních a etnických konfliktů je naprosto stěžejní, aby došlo k celospolečenskému usmíření. Dokud totiž nedojde k usmíření mezi příslušníky jednotlivých etnických skupin, jen těžko se bude dařit mírovému vyjednávacímu procesu na nejvyšší politické úrovni. Této skutečnosti si byli vědomi také zástupci OBSE, kteří v konfliktních oblastech působili.

Od poloviny 90. let proto OBSE podnikla celou řadu praktických kroků, jež měly vést k budování důvěry. Ty spočívaly především v realizaci a financování konkrétních projektů. Tyto projekty byly zaměřeny především na každodenní život obyčejných lidí. Zahrnovaly například rekonstrukci vodovodních sítí, jež byly v důsledku konfliktu zničeny; budování poničené infrastruktury; projekty zaměřené na hospodářskou spolupráci, například v oblasti zemědělství; vzdělávací projekty; velká část projektů byla zacílena na místní novináře, kteří působili v konfliktních oblastech a jejichž informace výrazně ovlivňovaly veřejné mínění. Na základě toho vznikla v jednotlivých státech celá řada smíšených pracovních

skupin, které v sobě zahrnovaly příslušníky všech etnických skupin. Ti se společně podíleli na realizaci projektů, které byly prospěšné pro všechny. Cílem této činnosti ze strany OBSE bylo navázat komunikaci mezi příslušníky etnických skupin, vytvořit komunikační kanály a postupně budovat vztahy založené na vzájemné důvěře a respektu. Jak prokázal výzkum, velkou část finančních prostředků věnovala OBSE do vzdělávacích projektů. Díky tomu vznikly například nové učebnice, které podávaly pravdivé informace o historickém vývoji etnických skupin na daném území, informovaly o specifických kulturních odlišnostech a transparentně vysvětlovaly příčiny konfliktu v dané zemi. Tyto projekty byly zacíleny především na mladou generaci. Hlavním cílem OBSE při realizaci a financování vzdělávacích projektů bylo, aby mladí lidé získávali již v rámci školního vzdělávání transparentní informace a postupně se tak odstraňovaly zažitě předsudky a stereotypy, které jsou dlouhodobě zakořeněné ve společnosti. Mladá generace se měla zároveň naučit respektovat a tolerovat kulturní odlišnosti, které jsou běžné ve všech společnostech.

Jedním z cílů této diplomové práce bylo také odpovědět na otázku, zdali je OBSE v rámci výše zmíněné činnosti úspěšná či neúspěšná. Je velice obtížné zhodnotit činnost a roli OBSE při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru. Při své dosavadní činnosti zaznamenala OBSE řadu úspěchů, ale také velké množství neúspěchů. Na základě zkoumání docházíme k závěru, že do značné míry byla OBSE úspěšná v roli zprostředkovatele politického dialogu mezi jednotlivými stranami konfliktu, a to jak prostřednictvím dlouhodobých misí a vysokého komisaře pro národnostní menšiny, tak v případě Arménie a Ázerbájdžánu skrze Minskou skupinu. Důkazem toho jsou pravidelná setkání, která se uskutečňují několikrát do roka. Pořádání kulatých stolů, které ve všech

zkoumaných případech od poloviny 90. let OBSE průběžně organizuje, bylo úspěšné v tom smyslu, že přimělo všechny strany konfliktu ke společnému vyjednávání o daném problému. Dalo by se namítnout, že jednání probíhají již dvacet let a za celou tuto dobu nebylo v žádném ze zkoumaných případů dosaženo v rámci vyjednávacího procesu viditelného pokroku. Je nutné si však uvědomit, že najít vhodné řešení pro národnostní a etnické konflikty je nesmírně obtížný a zdlouhavý proces. Důležitou podmínkou k nalezení kompromisu mezi oběma stranami je vybudování vzájemné důvěry. Vzhledem k tomu, že ve všech zkoumaných zemích panovaly od počátku velice nepřátelské vztahy mezi příslušníky jednotlivých etnických skupin, nedalo se předpokládat, že mírový proces bude trvat v řádu měsíců. Jak se ukázalo při našem výzkumu, mírový vyjednávací proces může trvat i celé roky a vyžaduje trpělivý a citlivý přístup k dané problematice. Skutečnost, že se OBSE podařilo přesvědčit všechny strany ke společnému jednání a pravidelným setkáním na oficiální i neoficiální úrovni, se dá považovat za úspěch.

Částečně úspěšná byla OBSE při realizaci projektů na budování důvěry. Některé projekty byly již úspěšně dokončené a do značné míry napomohly k navázání mezietské komunikace. I zde jsme však došli k závěru, že pokrok je v tomto směru velice pomalý. Ukázalo se, že není jednoduché přimět jednotlivé etnické skupiny k usmíření. Stále převládají vzájemné negativní vnímání, nepřátelské vztahy a pocity křivdy z dávné i nedávné minulosti. Přestože se OBSE aktivně podílí na realizaci a financování CBMs, úspěchů dosahuje pouze pozvolna. Analýza jednotlivých případů ukázala, jak obtížné je vybudovat důvěru mezi obyčejnými lidmi a jak jednoduše se křehká důvěra opět vytratí. Nejlépe viditelné to bylo v případě Gruzie po eskalaci konfliktu v roce 2008.

Na základě zkoumání docházíme k závěru, že OBSE se příliš nedaří zabránit eskalaci konfliktů. Tato domněnka se nám potvrdila ve dvou ze tří zkoumaných případů. V Gruzii se nepodařilo zabránit násilné eskalaci konfliktu v roce 2008, a to i přesto, že v zemi působila dlouhodobá mise OBSE. Ani v případě konfliktu mezi Arménií a Ázerbájdžánem nedokázala OBSE urovnat vzájemný spor a již několik let dochází k pravidelným násilným incidentům, navzdory přítomnosti monitorovací mise a zástupců OBSE. Při hodnocení činnosti misí bychom však měli být objektivní a zdůraznit, že všechny mise OBSE vycházejí z kapitoly VI Charty OSN. Nemají mandát ani prostředky k vynucení míru podle kapitoly VII Charty OSN.

Z hluboké analýzy jednotlivých případů vyplývá, že jednou z podstatných překážek v rámci činnosti OBSE a částečně i důvodem neúspěšnosti OBSE je role Ruské federace při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru. Rusko se jako členský stát Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě aktivně „podílí“ na řešení těchto konfliktů, což výrazně podkopává roli OBSE jako neutrálního aktéra. Všechny zkoumané země mají pro Rusko jako nástupnický stát Sovětského svazu symbolický význam. Jsou součástí postsovětského prostoru, který Ruská federace označuje ve svých strategických dokumentech jako tzv. blízké zahraničí. Ruská federace chápe blízké zahraničí jako prostor, kde by měl být zachován výhradně ruský dominantní vliv. Jak ukázal náš výzkum, všechny zkoumané země jsou příznivě nakloněny západním politickým i bezpečnostním strukturám. Rusko silně vnímá tuto skutečnost a prostřednictvím nevyřešených konfliktů se snaží všemožně zabránit dalšímu rozšiřování EU a NATO směrem ke svým hranicím. Současný status quo vyhovuje ruským politickým, bezpečnostním i ekonomickým zájmům, výrazně však

komplikuje mírový vyjednávací proces a činnost OBSE. Vzhledem k tomu, že veškerá rozhodnutí v rámci OBSE musí být přijata na základě konsenzu všech členských států, je postoj Ruska naprosto zásadní. Klíčová je také ruská finanční podpora, jelikož OBSE je závislá na příspěvcích členských států. Na základě podrobného zkoumání docházíme k závěru, že role Ruska na pozadí členství v OBSE je při řešení národnostních a etnických konfliktů zcela zásadní. Jak ukázaly analýzy jednotlivých případů, Rusko je schopné výrazně ovlivnit jakoukoliv fázi konfliktu a bez ruského souhlasu se žádné řešení neprosadí. Nejvíce viditelné to bylo v případě Gruzie v roce 2008. Události v Gruzii také potvrdily, že Rusko je ochotné hájit vlastní zájmy za každou cenu, čemuž v rámci postsovětského prostoru nejlépe napomáhají právě nevyřešené národnostní a etnické konflikty.

Přes omezené pravomoci a prostředky z hlediska OBSE však docházíme k závěru, že Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě je dnes důležitou regionální bezpečnostní organizací. Aktivně se podílí na řešení konfliktů v rámci vlastní členské základny a snaží se k tomu využít všech svých možností, nástrojů a mechanismů. Přes veškeré neúspěchy, ke kterým došlo v z hlediska činnosti OBSE, považujeme roli Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě při řešení národnostních a etnických konfliktů v postsovětském prostoru za velice důležitou a potřebnou k dalšímu pokroku.

8 Seznam použité literatura a zdrojů

8.1 Literatura

ALTERNATIVE START: nedatováno. Марина Мешвилдишвили: Мы даже не знаем, с какого конца начинать. Dostupné na: <http://southcaucasus.com/old/index.php?page=publications&id=2057>, 15. 3. 2013.

BAAR, Vladimír: 2001. *Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus?* Nakladatelství Tilia: Šenov.

BARŠA, Pavel; STRMISKA, Maxmilián: 1999. *Národní stát a etnický konflikt.* Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno.

BBC News: 2012. *Regions and territories: South Ossetia*, 25. 4. 2012. Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/3797729.stm, 12. 3. 2013.

BERIKASHVILI, Narine: 2005. *The role of the OSCE Mission in the South Caucasus regarding weapon and landmine issues.* Helsinki Monitor, Vol. 16, No. 2, s. 132-142.

BLOED, Arie: 2006. *Dispute concerning Nagorno-Karabakh continues.* Helsinki Monitor, Vol. 17, No. 4, s. 344-346.

BLOED, Arie: 2009. *OSCE's 'frozen conflicts' remain volatile.* Security and Human Rights, Vol. 20, No. 2, s. 175-178.

CIVIL GEORGIA: 2012. *Twenty Second Round of Geneva Talks*, 13. 12. 2012. Dostupné na: <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=25542>, 13. 3. 2013.

CONFLICT BAROMETER: 2007. Dostupné na:
http://konfliktbarometer.de/de/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2007.pdf, 24. 2. 2013.

CONFLICT BAROMETER: 2012. Dostupné na:
http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2012.pdf,
24. 3. 2012.

CORNELL, E. Svante: 2001. *Small Nations and Great Power. A study of ethnopolitical conflict in the Caucasus*. RoutledgeCurzon: New York.

CORNELL, E. Svante; STARR, S. Frederick: 2009. *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. Publisher M. E. Sharpe: New York.

CSCE (Conference on Security and Co-operation in Europe): 1975. *Final Act*. Dostupné na: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>, 24. 1. 2013.

CSCE: 1990. *Charter of Paris for a New Europe*. Dostupné na:
<http://www.osce.org/mc/39516>, 24. 1. 2013.

CSCE: 1992. *Helsinki Document 1992 The Challenges of Change*.
Dostupné na: <http://www.osce.org/mc/39530?download=true>, 24. 1. 2013.

CSCE: 1993. *CSCE Mission to the Republic of Moldova*. Dostupné na:
<http://www.osce.org/moldova/41137>, 23. 3. 2012.

CSCE: 1994a. *Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership In a New Era*. Dostupné na:
<http://www.osce.org/mc/39554?download=true>, 24. 1. 2013.

CSCE: 1994b. *Annual Report 1994*. Dostupné na:
<http://www.osce.org/secretariat/14569?download=true>, 12. 3. 2013.

- DAVY, Richard: 2009. *Helsinki myths: setting the rekord straight on the Final Act of the CSCE, 1975*. Cold War History, Vol. 9, No. 1, s. 1-22.
- DEEN, Bob: 2009. *Deadlock and division in Moldova: the 2009 political crisis and the role of the OSCE*. Security and Human Rights, Vol. 20, No. 4, s. 325-338.
- DE WAAL, Thomas: 2003. *Black Garden. Armenia and Azerbaijan through Peace and War*. New York University Press: New York.
- DE WAAL, Thomas: 2005. *The Nagorny Karabakh conflict origins, dynamics and misperceptions*. Dostupné na: http://www.c-r.org/sites/c-r.org/files/17_Nagorny%20Karabakh_2005_ENG_F.pdf, 28. 3. 2013.
- EIFF, Hansjörg: 2008. *The OSCE Mission to Georgia and the Status of South Ossetia*. Dostupné na: <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/08/Eiff-en.pdf>, 11. 3. 2012.
- EKÉUS, Rolf: 2004. *Statement to the 530th Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council*. Dostupné na: <http://www.osce.org/hcnm/15146>, 12. 3. 2013.
- GAMAGHELYAN, Phil: 2008. *Rethinking the Nagorno-Karabakh Conflict: Identity, Politics, Scholarship*. International Negotiation, Vol. 15, No. 1, s. 33-56.
- GILLEY, Bruce: 2004. *Against the Concept of Ethnic Conflict*. Third World Quarterly, Vol. 25, No. 6, s. 1155-1166.
- GLEDITSCH, Nils Petter; STRAND, Havard; WILHELMSEN, Lars: 2003. *Armed Conflict Dataset Codebook*. Dostupné na: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/55/55314_codebook_v2_0.pdf, 24. 2. 2013.

HCA (Helsinki Citizen's Assembly): 2012. *How was an admed Azeri group of Soldiers able to penetrate 300 meters into Armenian territori and kill 3 Armenian Soldiers?* 3. 5. 2012. Dostupné na: <http://hcav.am/en/events/33242/>, 29. 3. 2013.

HILL, H. William: 2006. *The Transdnestrian Settlement Process – Steps Forward, Steps Back: The OSCE Mission to Moldova in 2005/2006.* Dostupné na: <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/06/Hill-en.pdf>, 24. 3. 2013.

HRW (Human Rights Watch): 2011. *Georgia/Abkhazia: Back Home, but in Limbo*, 15. 7. 2011. Dostupné na: <http://www.hrw.org/news/2011/07/15/georgiaabkhazia-back-home-limbo>, 15. 3. 2013.

HRW: 2012. *World Report 2012.* Dostupné na: <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-georgia>, 15. 3. 2013.

HRW: 2013. *World Report 2013.* Dostupné na: <http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters>, 29. 3. 2013.

ICG (International Crisis Group): 2004. *Moldova: Regional Tensions over Transdnestria*, 17. 6. 2004. Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/en/regions%20countries/europe/moldova/moldova%20regional%20tensions%20over%20transdnestria.aspx>, 24. 3. 2013.

ICG: 2011. *Armenia and Azerbaijan: Preventing War*, 8. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/south-caucasus/azerbaijan/B60-armenia-and-azerbaijan-preventing-war.aspx>, 29. 3. 2013.

IDIS (Institute for Development and Social Initiatives): 2013. *The first phase of the project "Building trust between both sides of the river Dniester - training of experts in public policy" has ended*, 10. 1. 2013. Dostupné na: <http://www.viitorul.org/newsview.php?l=en&idc=132&id=4078&t=/NEWS-IDIS-EVENTS/The-first-phase-of-the-project-Building-trust-between-both-sides-of-the-river-Dniester-training-of-experts-in-public-policy-has-ended>, 24. 3. 2013.

JACOBY, Volker: 2005. *The role of the OSCE an assessment of international mediation efforts*. Dostupné na: <http://www.c-r.org/accord-article/role-osce-assessment-international-mediation-efforts>, 29. 3. 2013.

JANKŮ, Martin; JANKŮ, Linda: 2010. *Politické a právní základy evropských integračních uskupení*. Nakladatelství C. H. Beck: Praha.

KOLSTØ, Pal; EDEMSKY, Andrei: 1993. *The Dniester Conflict: Between Irredentism and Separatism*. Europe-Asia Studies, Vol. 45, No. 6, s. 973-1000.

KUCHYŇKOVÁ, Petra; ŠMÍD, Tomáš: 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Masarykova univerzita, mezinárodní politologický ústav: Brno.

MUNGIU-PIPPIDI, Alina: 2007. *Disputed Identity as Unescapable Pluralism. Moldova's Ambiguous Transition*. Romanian Journal of Political Science, Vol. 7, No. 2, s. 85-101.

NEUKIRCH, Claus: 2005. *Managing the Crises – Restarting the Process: The OSCE Mission to Moldova in 2004/2005*. Dostupné na: <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/05/osce2005pdfGesamt.pdf>, 23. 3. 2013.

OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe): 1997a. *Annual Report 1997 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/14551?download=true>, 23. 3. 2013.

OSCE: 1997b. *Annual Report 1996 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/14557>, 28. 3. 2013.

OSCE: 1998. *Annual Report 1998 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/14545?download=true>, 13. 3. 2013.

OSCE: 1999a. *Decision No. 329*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/moldova/41137>, 23. 3. 2013.

OSCE: 1999b. *Annual Report 1999 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/14539?download=true>, 23. 3. 2013.

OSCE: 2003. *Annual Report 2002 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/13603>, 29. 3. 2013.

OSCE: 2007. *Annual Report 2006 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/24692>, 29. 3. 2013.

OSCE: 2008a. *OSCE Mission to Georgia-brochure 2008*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/georgia-closed/30881>, 11. 3. 2013.

OSCE: 2008b. *Decision No. 861*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/pc/33139>, 12. 3. 2013.

OSCE: 2009a. *Decision No. 883*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/pc/36129>, 13. 3. 2013.

OSCE: 2009b. *Annual Report 2008 on OSCE Activities*. Dostupné na:

<http://www.osce.org/secretariat/36699>, 29. 3. 2013.

OSCE: 2012a. *OSCE Guide on Non-military Confidence-Building Measures (CBMs)*. Dostupné na: <http://www.osce.org/cpc/91082>, 6. 2. 2013.

OSCE: 2012b. *The Moldovan – Administered Latin – Script Schools in Transdnistria*. Dostupné na: <http://www.osce.org/moldova/99058>, 24. 3. 2012.

ÖZKAN, Behlül: 2008. *Who Gains from the “No War No Peace” Situation? A Critical Analysis of the Nagorno-Karabakh Conflict*. *Geopolitics*, Vol. 13, No. 3, s. 572-599.

PROMO-LEX: 2012. *Human Rights Further Violated in Moldova's Transnistrian Region* *Human Rights Further Violated in Moldova's Transnistrian Region*, 6. 9. 2012. Dostupné na: <http://www.promolex.md/index.php?module=press&cat=0&item=991>, 24. 3. 2012.

REGNUM: 2005. *"Меморандум Козака": Российский план объединения Молдовы и Приднестровья*, 23. 5. 2005. Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/458547.html>, 23. 3. 2013.

SANCHEZ, W. Alejandro: 2009. *The “Frozen” Southeast: How the Moldova Transnistria Question has Become a European Geo-Security Issue*. *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 22, No. 2, s. 153-176.

SIEGL, Erik: 2001. *Možnosti a limity OBSE při prevenci vnitropolitických konfliktů*. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 1, Ústav mezinárodních vztahů: Praha, s. 29-41.

SIKHARULIDZE, Archil: 2012. *The return of the OSCE Mission?* Dostupné na:

http://www.georgiatoday.ge/article_details.php?id=10164&cat=top_a&version=615, 15. 3. 2013.

SOULEIMANOV, Emil: 2011. *Snahy o mírové řešení etnických konfliktů v Jižní Osetii a Abcházii v předvečer rusko-gruzínské války (2008)*.

Medzinárodné vzťahy, ročník IX, č. 1/2011, s. 97-109.

TESAŘ, Filip: 2007. *Etnické konflikty*. Portál: Praha.

THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: 2002.

Dostupné na: <http://en.president.az/azerbaijan/constitution/>, 29. 3. 2013.

TSIKHELASHVILI, Ketevan: 2001. *The Case Studie sof Abkhazia and South Ossetia*. Tbilisi state university: Tbilisi.

TVEATCOV, Nicolai: 2010. „*Power Players*“ *within the System of Political Relations in the Post-Soviet Space (the Case of Transdnjestria)*.

Annals of the University of Oradea - International Relations and European Studies, No. 2, s. 147-154.

UN (United Nations): 1945. *Charter of The United Nations*. Dostupné na: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>, 6. 2. 2013.

UN: 1993. *Resolution 858 (1993)*. Dostupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/466/03/IMG/N9346603.pdf?OpenElement>, 13. 3. 2013.

VAŽURA, Vladimír: 2007. *Teorie etnického konfliktu*. In: Vladimír Vančura (eds.), *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno, s. 9-44.

VALIYEV, Anar: 2012. *Nagorno-Karabakh: Twenty Years under Damocles' Sword*. Demokratizatsiya, Vol. 20, No. 2, s. 197-202.

VERDERY, Ashton: 2005. *Ethnic Peace and War: Identity Politics in Estonia and Moldova*. Undercurrent, Vol. 2, No. 3, s. 27-35.

WAISOVÁ, Šárka: 2003. *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. Vydavatelství Aleš Čeněk: Plzeň.

WAISOVÁ, Šárka: 2011. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Vydavatelství Aleš Čeněk: Plzeň.

БЕСТАЕВА, Элина: 2009. *Дина Алборова: „Мы обречены жить по соседству“*. Dostupné na: <http://osinform.ru/12086-dina-alborova-my-obrecheny-zhit-po-sosedstvu.html>, 15. 3. 2013.

МОЛДАВСКИЕ ВЕДОМОСТИ: 2011. *ОБСЕ поможет решить приднестровский вопрос*, 11. 10. 2011. Dostupné na: http://www.vedomosti.md/news/Obse_Pomozhet_Reshit_Pridnestrovskii_Vopros, 24. 3. 2013.

НОВОСТИ ПРИДНЕСТРОВЬЯ: 2012. *Молдавия и Приднестровье: худой мир лучше доброй войны*, 30. 11. 2012. Dostupné na: <http://novostipmr.com/ru/news/12-11-30/moldaviya-i-pridnestrove-hudoy-mir-luchshe-dobroy-voyny>, 24. 3. 2013.

ОСИНФОРМ: 2013. *Сопредседатели Женевских дискуссий встретились с властями Южной Осетии*, 25. 1. 2013. Dostupné na: <http://osinform.ru/38691-sopredsdateli-zhenevskih-diskussiy-vstretilis-s-vlastyami-yuzhnoy-osetii.html>, 15. 3. 2013.

ПАРЛАМЕНТ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: 1994. *Конституция Республики Молдова*. Dostupné na: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311496&lang=2>, 23. 3. 2013.

8.2 Internetové zdroje

ARMENIA NOW.COM: <http://www.armenianow.com/>

AZERBAIJAN STATE TELEGRAPH AGENCY:

<http://www.azertag.com/en>

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY: <https://www.cia.gov/index.html>

ENVIRONMENT AND SECURITY INITIATIVE: <http://www.envsec.org>

GOVERNMENT OF GEORGIA: <http://www.government.gov.ge>

GOVERNMENT OF REPUBLIC OF MOLDOVA: <http://www.gov.md>

INDEPENDENT JOURNALISM CENTER: <http://www.ijc.md/eng/>

ORGANIZATION FOR SECURITY AND CO-OPERATION IN
EUROPE: <http://www.osce.org/>

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE:
<http://www.sipri.org/>

UNITED NATIONS: <http://www.un.org>

THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF ARMENIA:
<http://www.gov.am/en/>

9 Resumé

The Organisation for Security and Co-operation in Europe was founded in 1994 and it overtook the agenda of the Conference on Security and Co-operation in Europe. When bipolar confrontation and transformation ended in the early 1990s, the OSCE became the biggest regional security organisation which was focusing on cooperation among states. It also aimed at overcoming disputes by the means of providing mutual information among the states and cooperating in the questions of security. At the beginning of the 1990s the then OSCE's task was to solve national and ethnic conflicts which occurred after the disintegration of the USSR and Yugoslavia in the states of east and south-east Europe.

The dissolution of the USSR became an important historical milestone for the development of new sovereign states of the Post-Soviet area. At the same time it provoked serious multinational and ethnic conflicts which had been eliminated by the tough policy of the USSR's central government for years. The conflicts were also a result of the national and population-demographic policy of the Soviet Union. The OSCE took one of the key roles in the solution of national and ethnic disputes in the Post-Soviet area. This diploma thesis will therefore focus on the role of the OSCE in dealing with national and ethnical conflicts in selected states of the Post Soviet area, particularly in Georgia, Moldova, Armenia and Azerbaijan.

The aim of this thesis will be to answer these explorative questions: What is the role of the OSCE in dealing with national and ethnical conflicts in the Post Soviet area? What specific activity does it carry out when coping with this kind of conflicts and what steps does it make? Is OSCE successful or not at tackling multinational and ethnical conflicts in the Post-

Soviet area? What role does the Russian Federation play as the successor state of the Soviet Union in solving national and ethnical conflicts in the Post Soviet area on the basis of the OSCE membership? The paper will use empiric data and documents as a basis. A set of tools of the problem solving field will serve as the basic research framework. The results of the analysis will be evaluated in the final part. The OSCE's important role in dealing with national and ethnical conflicts in the Post Soviet area will be proven and the fact that it tries to use all tools and mechanisms to meet its obligations of the regional security organisation.

10 Přílohy

10.1 Příloha č. 1: Seznam členských států OBSE

Albania	Andorra	Armenia
Austria	Azerbaijan	Belarus
Belgium	Bosnia and Herzegovina	Bulgaria
Canada	Croatia	Cyprus
Czech Republic	Denmark	Estonia
Finland	France	Georgia
Germany	Greece	Holy See
Hungary	Iceland	Ireland
Italy	Kazakhstan	Kyrgyzstan
Latvia	Liechtenstein	Lithuania
Luxembourg	Malta	Moldova
Monaco	Montenegro	Mongolia
Norway	Poland	Netherlands
Romania	Russian Federation	Portugal
Serbia	Slovakia	San Marino
Spain	Sweden	Slovenia
Tajikistan	Macedonia	Switzerland
Turkmenistan	Ukraine	Turkey
United States	Uzbekistan	United Kingdom

Zdroj: OBSE: <http://www.osce.org/who/83>, 11. 3. 2013.

10.2 Příloha č. 2: Mapa jihoosetinského regionu

Zdroj: <http://www.e-polis.cz/nazory-a-glosy/321-sebeurceni-pro-jizni-osetii-a-abchazii-ano-nebo-ne.html>, 12. 3. 2013.

10.3 Příloha č. 3: Mapa abchazského regionu

Zdroj: http://www.lidovky.cz/dva-roky-po-valce-s-gruzii-rozmistilo-rusko-v-abchazii-rakety-put-/zpravy-svet.aspx?c=A100811_135314_ln_zahranici_jv, 12. 3. 2013.

10.4 Příloha č. 4: Mapa Podněsteří

Zdroj: <http://stonefish.cz/wp-content/uploads/2011/03/podnestri.jpg>, 22. 3. 2013.

10.5 Příloha č. 5: Gagauzsko

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gagauzsko>, 24. 3. 2013.

10.6 Příloha č. 6: Mapa Náhorního Karabachu

Zdroj:

<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=420975>, 28.

3. 2013.